

Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYBRANÉ ASPEKTY VZTAHU MEZINÁRODNÍHO A
VNITROSTÁTNÍHO PRÁVA

Tomáš Hnetila

Plzeň 2013

Západočeská univerzity v Plzni
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYBRANÉ ASPEKTY VZTAHU MEZINÁRODNÍHO A
VNITROSTÁTNÍHO PRÁVA

Tomáš Hnetila

Plzeň 2013

Studijní program:	Právo a právní věda
Obor:	Právo
Vedoucí práce:	JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.,
Pracoviště:	Katedra ústavního a evropského práva

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedeníh pramenů a literatury.

Obsah

Obsah	1
Seznam použitých zkratk.....	5
1. Úvod	6
2. Vymezení základních pojmů	7
2.1. Vnitrostátní právo.....	7
2.2. Mezinárodní právo	7
2.2.1. Mezinárodní právo veřejné	8
2.2.2. Mezinárodní právo soukromé	9
2.3. Mezinárodně právní subjektivita.....	10
2.4. Prameny mezinárodního práva	11
2.4.1. Mezinárodní smlouvy	11
2.4.2. Mezinárodní obyčeje	13
2.4.3. Obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy	14
2.4.4. Soudní rozhodnutí	15
2.4.5. Učení nejkvalifikovanějších znalců	15
2.4.6. Spravedlnost jako pramen práva?	16
2.4.7. Další prameny	16
3. Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva obecně	18
3.1. Teoretické koncepce	18
3.1.1. Dualistická koncepce	19
3.1.2. Monistická koncepce.....	19
3.1.3. Koordinační koncepce	20
3.2. Formy recepce mezinárodního práva	21

3.2.1.	Transformace	21
3.2.2.	Adaptace.....	21
3.2.3.	Inkorporace	22
3.2.4.	Adopce.....	23
3.3.	Přímý účinek a samovykonatelnost.....	23
3.3.1.	Samovykonatelnost.....	23
3.3.2.	Přímý účinek	24
4.	Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva v České republice.....	25
4.1.	Historický exkurz – Období před vznikem samostatné ČR.....	25
4.1.1.	Období tzv. první republiky.....	25
4.1.2.	1948–1989.....	26
4.1.3.	1989–1992.....	27
4.2.	Vývoj v letech 1993–2002	28
4.2.1.	Vznik samostatné ČR	28
4.2.2.	Vládní návrh Ústavy z r. 1992.....	29
4.2.3.	Ústava samostatné ČR v letech 1993–2002.....	30
4.3.	Ústava po novelizaci z r. 2002	31
4.3.1.	Pacta sunt servanda v Ústavě	32
4.3.2.	Mezinárodní smlouvy.....	33
4.3.3.	Smlouvy o lidských právech	34
4.3.4.	Přenos pravomocí na mezinárodní instituci	36
4.3.5.	Preventivní kontrola ústavnosti	37
4.3.6.	Vstup ČR do Evropské Unie	37
4.4.	Lisabonská smlouva.....	38

4.4.1.	Úvod	38
4.4.2.	Proces ratifikace Lisabonské smlouvy v ČR	39
4.4.3.	Přezkum u Ústavního soudu – první lisabonský nález	39
4.4.4.	Přezkum u Ústavního soudu – druhý lisabonský nález	43
5.	Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva ve vybraných zemích	46
5.1.	Velká Británie.....	46
5.1.1.	Mezinárodní smlouvy	46
5.1.2.	Mezinárodní obyčejové právo.....	47
5.1.3.	Členství v Evropské Unii	48
5.2.	Spojené státy americké	48
5.2.1.	Mezinárodní smlouvy	49
5.2.2.	Mezinárodní obyčejové právo.....	49
5.3.	Spolková republika Německo (SRN)	49
5.3.1.	Mezinárodní smlouvy	50
5.3.2.	Mezinárodní obyčejové právo.....	50
5.3.3.	Členství v Evropské unii.....	51
5.4.	Rakousko.....	51
5.4.1.	Mezinárodní smlouvy	52
5.4.2.	Mezinárodní obyčejové právo.....	52
5.4.3.	Členství v Evropské unii.....	53
5.5.	Nizozemí	53
5.5.1.	Mezinárodní smlouvy	54
5.5.2.	Mezinárodní obyčejové právo.....	55
6.	Závěr.....	56

7. Summary	58
8. Seznam použité literatury a dalších pramenů	60

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČNR	Česká národní rada
EU	Evropská unie
EHS	Evropské hospodářské společenství
ESD	Evropský soudní dvůr
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ICJ	International Court of Justice = Mezinárodní soudní dvůr
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
OSN	Organizace spojených národů
SEU	Smlouva o Evropské unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SMDS	Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti
SRN	Spolková republika Německo
USA	Spojené státy americké

1. Úvod

Problematika poměru mezinárodního a vnitrostátního práva patří k základním teoretickým otázkám v jednotlivých zemích, a to jak mezinárodního veřejného práva, tak i práva ústavního. Obecné koncepty předurčují nejen tvorbu, ale i aplikaci mezinárodního práva, která v dnešním, stále více se globalizujícím světě, nabývá stále většího významu.

Na počátku tvorby této diplomové práce je potřeba provést shrnutí základních rozdělení teoretických přístupů a forem recepce mezinárodního práva, aby poté bylo možno na tyto kategorie odkazovat při jednotlivých příkladech. Tato část odpovídá zásadám pro vypracování, které navrhovaly vyjít z obecné teoretické dimenze tématu a následně rozpracovat postavení pramenů mezinárodního práva veřejného v právu vnitrostátním, převážně s ohledem na jeho vztah k nosným ústavněprávním kautelám. Fundamentálním aspektem, ke kterému je tato práce vztažena, je rozdíl dvou základních teoretických koncepcí – dualistického a monistického přístupu. Prismatem těchto koncepcí pak budou následně posouzeny jednotlivé případy či celé právní systémy vybraných zemí.

Pozornost bude věnována i reflexi mezinárodního práva v právních systémech, které byly používány v průběhu dvacátého století na území dnešní České republiky. Následovat bude komparace modelů poměru mezinárodního a vnitrostátního práva zvolených zemí a to nejen z angloamerického systému, ale i některých vybraných zemí kontinentální právní kultury.

Podstatnou součástí této práce, která netvoří samostatnou kapitolu, ale průběžně prochází celým textem, je i úvaha nad správností pojmů používaných v odborné literatuře a jejich případný výklad či zpřesnění tam, kde je to nutné či potřebné pro celkový kontext.

2. Vymezení základních pojmů

2.1. Vnitrostátní právo

Vnitrostátní právo (angl. *Municipal Law*, někdy také *State Law* nebo *National Law*¹) je soubor právních norem, které vznikají jako jednostranný normativní akt suverénního státu a uplatňují se zásadně na území tohoto státu. Dodržování těchto právních norem vynucuje stát prostřednictvím svých orgánů. V oblasti tvorby a aplikace práva je zde typické montesquieovské² rozdělení na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní.

Dle Jana Ondřeje³ jsou pro systém vnitrostátního práva typické vztahy nadřízenosti a podřízenosti, tj. vztahy subordinační, které se projevují mimo jiné ve vztahu jednotlivce ke státní moci⁴. Pojmy nadřízenosti a podřízenosti však v tomto kontextu nepovažuji za zcela přesné, respektive je nutno tyto pojmy chápat v restriktivnějším pojetí. Za přesnější pojmy v tomto kontextu bych považoval pojmy nadřazenost a podřazenost.

2.2. Mezinárodní právo

Pojem mezinárodní právo (angl. *International Law*) se objevuje v různých značně odlišných významech. Vymezení pojmu mezinárodní právo je tedy poněkud komplikovanější než vymezení pojmu vnitrostátního práva. Musíme rozlišovat zejména termíny mezinárodní právo veřejné a mezinárodní právo soukromé, které vysvětlím podrobněji. Pro účely této práce budu používat termín mezinárodní právo ve smyslu mezinárodního práva veřejného.

¹ S termínem *National Law* se setkáme například v knize *Textbook on International Law* (Dixon, 2007 pp. 80–110).

² Charles Louis Montesquieu (1728–1689), francouzský filosof a spisovatel, navrhl klasický princip dělby moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní.

³ doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc. je docentem na Katedře mezinárodního práva PF UK.

⁴ (Ondřej, 2009 str. 25).

2.2.1. Mezinárodní právo veřejné

Mezinárodní právo veřejné (angl. *Public International Law*) je soubor právních norem upravujících chování států a jiných subjektů mezinárodního práva a jejich vztahy v rámci mezinárodního společenství⁵. Nejedná se tedy o právo upravující vztahy mezi národy, jak by mylně napovídala název „mezinárodní“, ale o právo mezistátní. Pojem mezinárodní právo je však dlouhodobě a tradičně užíván jako odborný termín.

Mezinárodní právo vzniká na základě společné vůle suverénních států nejčastěji v podobě mezinárodních smluv nebo mezinárodních právních obyčejů. O pramenech mezinárodního práva veřejného se ještě zmíním podrobněji v kapitole 2.4.

V rámci mezinárodního práva chybí ústřední moc, která by vynucovala dodržování tohoto práva. V oblasti tvorby a aplikace práva zde nenajdeme klasické dělení na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, tedy dělení typické pro vnitrostátní právo.

V odborných publikacích se můžeme také setkat s latinským pojmem *ius gentium*⁶. Viktor Knapp jej dokonce uvádí jako synonymum pro mezinárodní právo veřejné. Toto považuji za přinejmenším nepřesné. V. Knappa k jeho výkladu možná svedl doslovný překlad termínu *ius gentium* jako „právo národů“, který je poněkud zavádějící. Termín *ius gentium* pochází z římského práva. Původně se jednalo o úpravu právních vztahů, zejména závazkových, mezi Římany a cizinci, resp. vztahů cizinců s cizinci na území Říma. Toto právo bylo oproštěno od značných formalismů klasického civilního římského práva a postupem času se tedy začalo užívat i pro právní vztahy mezi Římany⁷. S mezinárodním právem veřejným v dnešním slova smyslu má tedy tento pojem velmi málo společného. S jistou mírou shovívavosti bychom

⁵ Tuto definici uvádí (Čepelka, a další, 2008 str. XLI), ale i další autoři.

⁶ Latinský termín *ius gentium* uvádí např. prof. Knapp (Knapp, 1995 str. 69).

⁷ Podrobněji o tom například v publikaci (Kincl, a další, 1995 stránky 20,21,58 ,...).

mohli přirovnat *ius gentium* k dnešnímu mezinárodnímu právu soukromému.

2.2.2. Mezinárodní právo soukromé

Mezinárodní právo soukromé (angl. *Private International Law*, nebo výstižněji *Conflicts of Laws*) upravuje právní vztahy s cizím (mezinárodním) prvkem v oblasti soukromého práva. Cizí prvek může spočívat zejména v subjektu (cizinec, zahraniční právnická osoba, cizí stát), v předmětu vztahu (nachází se v zahraničí) anebo v právní skutečnosti, která nastala v zahraničí. Domnívám se, že označení mezinárodní právo soukromé může být považováno za poněkud zavádějící. Mezinárodní právo soukromé nepovažuji za mezinárodní právo v pravém slova smyslu. Prameny mezinárodního práva soukromého mohou být nejen mezinárodního původu, ale mohou být také čistě vnitrostátní⁸.

Mezinárodní právo soukromé upravuje právní vztahy s mezinárodním prvkem buď přímo, nebo pomocí tzv. kolizních norem. Přímá úprava znamená, že samotná právní norma mezinárodního práva soukromého přímo stanoví pravidla regulující právní vztahy s mezinárodním prvkem. Naproti tomu kolizní norma pouze stanoví pravidla pro výběr právního řádu, který se bude na daný případ aplikovat. Např. kolizní norma v nařízení Řím I.⁹ stanoví, že nedohodnou-li se smluvní strany jinak, tak smlouva o koupi zboží se řídí právním řádem země, v níž má prodávající obvyklé bydliště. V tomto případě tedy není podstatné místo uzavření smlouvy ani státní občanství smluvních stran.

⁸ Např. zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Tento zákon bude od 1. ledna 2014 nahrazen novým zákonem č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, který byl přijat v rámci rekodifikace soukromého práva.

⁹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady č.593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy - Nařízení Řím I., čl.4 odst. 1 písm. a).

2.3. Mezinárodně právní subjektivita

Právní subjektivita je způsobilost mít subjektivní práva a povinnosti. Ve vnitrostátních právních řádech je právní subjektivita přiznána fyzickým a právnickým osobám. Zdaleka ne každá entita považovaná vnitrostátním právem za subjekt práv a povinností je též subjektem mezinárodního práva.

Mezinárodněprávní subjektivita je dána způsobilostí k právům a povinnostem pramenícím z mezinárodního práva, nikoliv práva vnitrostátního. V tradičním pojetí mezinárodního práva z počátku minulého století byly za subjekty mezinárodního práva považovány státy. Postupně se díky rozhodnutím Mezinárodního soudního dvora a rozvoji nauky o mezinárodním právu veřejném rozšířil okruh subjektů na některé mezinárodní organizace, zvláštní politické jednotky a dokonce i jednotlivce. Rozsah jejich mezinárodněprávní subjektivity se však značně liší. Nositeli všech mezinárodněprávních práv a povinností jsou pouze suverénní státy. V užší míře jsou to pak některé mezinárodní organizace jako například OSN¹⁰ nebo Mezinárodní výbor Červeného kříže. Specifickou skupinou jsou povstalci, tedy de-facto režimy, které jsou jakýmsi předstupněm na cestě ke zřízení svrchovaného státu. Zvláštními subjekty jsou pak Svatý stolec, Vatikán, Svrchovaný řád maltézských rytířů. Podle nejnovějšího pojetí je subjektem mezinárodního práva i jednotlivec, avšak pouze ve velmi úzkém pojetí. Na základě mezinárodních smluv o ochraně lidských práv může jednotlivec v určitých situacích vystupovat samostatně jako subjekt mezinárodního práva v řízení před mezinárodním orgánem.

¹⁰ OSN je za subjekt mezinárodního práva považována na základě posudku MSD k případu Bernadotte z roku 1949 (Scheu, 2010 str. 57)

2.4. Prameny mezinárodního práva

Při vymezení pramenů mezinárodního práva vycházím ze Statutu mezinárodního soudního dvora¹¹ (dále jen Statut MSD), který je integrální součástí Charty Organizace spojených národů¹². V čl. 38 Statutu MSD najdeme výčet pramenů, jež Mezinárodní soudní dvůr aplikuje při svém rozhodování. Jedná se o mezinárodní úmluvy, mezinárodní obyčeje, obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy, soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších znalců. Vzhledem k faktu, že Chartu OSN a Statut MSD přijaly téměř všechny státy světa¹³, lze tyto prameny považovat za všeobecně uznávané prameny mezinárodního práva. Výčet těchto pramenů může působit poněkud archaicky. Je to dáno tím, že Statut MSD přejal tento výčet prakticky beze změny ze Statutu Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti z počátku 20. let 20. století.

Základními prameny jsou mezinárodní smlouvy a mezinárodní obyčeje, zatímco obecné zásady právní, soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších znalců bývají v odborné literatuře označovány jako prameny pomocné¹⁴.

2.4.1. Mezinárodní smlouvy

S pojmem mezinárodní smlouva se můžeme setkat v různých významech. Pro účely této práce budeme chápat pojem mezinárodní smlouva, tak, jak jej definuje Vídeňská úmluva o smluvním právu. Mezinárodní smlouva neboli mezinárodní úmluva (angl. *international treaty*) je „*mezinárodní dohoda uzavřená mezi státy písemnou formou, řídící se mezinárodním právem, sepsaná v jediné nebo ve dvou či více souvisících listinách, ať je její název*

¹¹ (OSN, 1945 čl.38)

¹² (OSN, 1945) byla podepsána 26. června 1945 v San Francisku na závěr Konference Organizace spojených národů o mezinárodní organizaci a vešla v platnost 24. října 1945.

¹³ Ke dni 20. dubna 2013 je členem OSN 193 států (OSN, 2013). Všechny tyto státy jsou smluvními stranami Charty OSN a tedy i Statutu MSD.

¹⁴ (Čepelka, a další, 2003 str. 124) nebo (Scheu, 2010 stránky 16–17)

*jakýkoliv*¹⁵. Jedná se tedy o dvou- či vícestranný právní úkon, který se řídí mezinárodním právem a vzniká souhlasným projevem vůle smluvních stran. Mezinárodní smlouvy jsou pojmenovány různě. Můžeme se setkat s pojmy smlouva, dohoda, úmluva, pakt, konvence, charta či statut. Podstatný je však obsah, nikoliv název. Z právního hlediska tedy není rozdíl v tom, zda se smlouva jmenuje pakt či úmluva.

Dle citované definice je smluvní stranou stát. To však není zcela přesné. Smluvní stranou mezinárodní smlouvy může být nejen stát, ale i jiný subjekt mezinárodního práva, např. mezinárodní organizace, která je obdařena mezinárodněprávní subjektivitou. Za mezinárodní smlouvy se považují i tzv. konkordáty¹⁶, a to v rozsahu mezinárodněprávní subjektivity Svatého stolce.

Mezinárodní smlouvy je nutno odlišit od čistě politických ujednání, které, ač třeba naplňují řadu znaků mezinárodní smlouvy, mezinárodní smlouvou nejsou. Rozlišit zda se jedná o mezinárodní smlouvu či čistě politické ujednání nemusí být vždy jednoduché. Příkladem sporné dohody je „*Protocol of the negotiations between the Czech and the Austrian Government led by Prime Minister Zeman and Federal Chancellor Schüssel with the participation of Commissioner Verheugen*“, označovaný zkráceně jako „Melkský protokol“¹⁷. Česká strana jej považovala za pouhé politické ujednání, zatímco rakouská strana za mezinárodní smlouvu¹⁸. Tento rozpor byl postupně urovnán řadou jednání na mezivládní úrovni, což vyvrcholilo

¹⁵ (1969 čl. 2 odst. 1 písm. a.)

¹⁶ Konkordát (lat. *Concordatum*, tj. úmluva) je mezinárodní smlouva uzavřená mezi Svatým stolicem a jiným subjektem mezinárodního práva, která obvykle upravuje vztahy mezi římskokatolickou církví a státem a řeší práva a svobody vyznání v dané zemi.

¹⁷ Melkský protokol nebo také Protokol z Melku je protokol o výsledku jednání mezi předsedou vlády ČR Milošem Zemanem a rakouským kancléřem Wolfgangem Schüsselem ze dne 12. prosince 2000 podepsaný v dolnorakouském Melku. (2000).

¹⁸ (Böck, a další, 2006 str. 27), stručně také (Malenovský, 2008 str. 183)

podepsáním dohody mezi vládou ČR a Rakouska o úpravě otázek společného zájmu týkajících se jaderné bezpečnosti¹⁹ v Praze dne 20. prosince 2007.

Jsem přesvědčen, že nehledě na to, zda je ta či ona dohoda považována za vynutitelnou mezinárodní smlouvu či pouhé politické ujednání, tak zde platí odvěká zásada *pacta sunt servanda*, tedy dohody se mají dodržovat.

2.4.2. Mezinárodní obyčej

Mezinárodní obyčej je tradičním pramenem mezinárodního práva. Jak už název napovídá, jedná se o nepsaný pramen mezinárodního práva. To komplikuje zjišťování jeho existence i samotného obsahu. Předpokladem pro vznik mezinárodního obyčeje je zásadně dlouhodobá opakovaná nepřetržitá praxe zainteresovaných subjektů mezinárodního práva a neméně důležité je i přesvědčení těchto subjektů, že jejich chování odpovídá právní povinnosti. Pro vznik mezinárodního obyčeje tedy nestačí pouhé zdvořilostní jednání, byť je dlouhodobé, opakované a nepřetržité. Předpoklady pro vznik mezinárodního obyčeje postupně precizuje MSD ve své judikatuře²⁰.

Mezinárodní obyčej zásadně působí *erga omnes*, tedy vůči všem subjektům mezinárodního práva. Výjimkou jsou regionální či bilaterální obyčeje. Další výjimka z působnosti obyčeje *erga omnes* jsou obyčeje, proti jejichž vzniku nějaký stát dlouhodobě vystupoval a obyčej přesto vznikl. Daný stát má pak z všeobecné závaznosti obyčeje výjimku²¹. V zahraniční odborné literatuře se pro stát, který dlouhodobě brojí proti vzniku mezinárodního obyčeje, užívá termín *persistent objector*.

Mezinárodní smlouvy a mezinárodní obyčej jsou si z právního pohledu rovny. Mají stejnou právní sílu a v obecné rovině mezi nimi nepanuje ani

¹⁹ (2007), Protokol mezi vládou České republiky a vládou Rakouské republiky, zveřejněný jako Sdělení Ministerstva zahraničních věcí ve sbírce mezinárodních smluv pod č. 44/2008 Sb.m.s.

²⁰ např. (I.C.J., 1969).

²¹ Podrobněji se výjimkám ze všeobecné závaznosti právních obyčejů věnuje například (Scheu, 2010 stránky 24–26).

žádný vztah subsidiarity. V situaci, kdy dojde ke konfliktu normy mezinárodní smlouvy s normou mezinárodního obyčeje je potřeba užít základní právní interpretační pravidla. U norem s různou mírou obecnosti uplatníme pravidlo *lex specialis derogat generali* a dáme přednost normě konkrétnější. Je-li míra obecnosti obdobná, uplatníme pravidlo *lex posterior derogat priori* a dáme přednost normě novější.

2.4.3. Obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy

Obecné zásady právní (dále jen zásady) jsou podpůrným pramenem mezinárodního práva. Obecné zásady právní jsou odvozeny od zásad všeobecně uplatňovaných ve vnitrostátních právních řádech. Nejedná se formální pramen mezinárodního práva. Nikde nenajdeme taxativní výčet těchto zásad. Obecné zásady právní jsou pramenem mezinárodního práva, který se používá subsidiárně, není-li daná problematika upravena v mezinárodní smlouvě či obyčeji.

Mezinárodní soud musí při aplikaci obecných zásad právních pečlivě zvažovat, zda tu či onu zásadu pocházející z vnitrostátního práva lze považovat za dostatečně všeobecnou a zda ji lze vůbec uplatnit v mezinárodněprávních vztazích, kde jsou jiné zvyklosti. To zužuje prostor pro uplatnění obecných zásad právních. Limitujícím faktorem je také kulturní, hodnotová a právní rozmanitost členských států OSN.

Je-li určitá zásada dlouhodobě užívána v mezinárodních vztazích, může se stát mezinárodním obyčejem a dostat se do jiné kategorie. Se sílící kodifikací mezinárodního práva v posledních desetiletích se prostor pro aplikaci obecných zásad právních stále zužuje a MSD je neuplatňuje příliš často.

V této souvislosti je nutno připomenout, že ESD aplikuje tzv. obecné zásady práva Unie, jejichž aplikace je formálně zakotvena v Článku 6 SEU. Členské země Evropské unie vyznávají obdobné hodnoty a mají podobný kulturně-

historický základ. Je tedy výrazně snazší nalézt obecné zásady práva Unie než Obecné zásady právní, na něž se odkazuje Statut MSD.

2.4.4. Soudní rozhodnutí

Za pramen mezinárodního práva jsou dle čl. 38 Statutu MSD považována i soudní rozhodnutí. Soudními rozhodnutími jsou myšlena především rozhodnutí samotného MSD, ale může se jednat i o rozhodnutí jiných mezinárodních soudů. Čl. 59 Statutu MSD stanoví, že *„Rozhodnutí Dvora je závazné pouze pro strany a pouze pro případ, který byl rozhodnut“*. Na první pohled se to může jevit jako jistý rozpor s článkem 38, který stanoví rozhodnutí soudů jako pramen práva, ale rozpor zde není. Konkrétní rozhodnutí je sice závazné pouze pro strany řízení, ale zároveň ukazuje, jak soud hodnotí danou problematiku, a jak by obdobnou věc rozhodl v budoucnu. Mezinárodní soudy ve svých rozsudcích často citují svá předchozí rozhodnutí a také rozhodnutí jiných mezinárodních soudů. Rozsudky mezinárodních soudů bývají zpravidla velmi pečlivě odůvodněny, opírají se o široký teoretický a hodnotový základ. To dává rozsudkům velkou autoritu, byť nejsou formálně všeobecně závazné.

2.4.5. Učení nejkvalifikovanějších znalců

Učení nejkvalifikovanějších znalců je posledním z pramenů mezinárodního práva zakotveným v čl. 38 Statutu MSD. Tento pojem je v dnešní době poměrně těžko uchopitelný. Ustanovení bylo převzato ze Statutu²² Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti (SMDS)²³ z roku 1920. Harald Scheu uvádí, že to *„odpovídá spíše realitě začátku 20. století než dnešní situaci. Začátkem 20. století bylo učení kvalifikovaných znalců publikujících ve světových*

²² (Společnost národů, 1921).

²³ Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti (angl. *Permanent Court of International Justice*) byl založen na základě čl. 14 Paktu společnosti národů. Jeho Statut byl přijat členskými státy Společnosti národů Signatárním protokolem dne 16. prosince 1920 a účinnosti nabyl 8. října 1921. Soud svou činnost započal v roce 1922, fungoval do konce 30. let 20. století a byl formálně rozpuštěn v roce 1946. Jeho roli převzal MSD.

*jazycích stále poměrně přehledné. Standardní publikace o mezinárodním právu měly proto v praxi větší význam než v dnešní době.*²⁴ Platí zde obdobně to, co jsem popsal u rozsudků. Učení nejkvalifikovanějších znalců není formálně závazným pramenem mezinárodního práva. Autoritu si získává zejména kvalitní argumentací.

2.4.6. Spravedlnost jako pramen práva?

Podle mého názoru je obtížné rozhodnout, zda mezi prameny zařadit i Spravedlnost neboli Ekvitu. V článku 38 Statutu MSD v odst. 2 najdeme pravomoc MSD rozhodovat *ex aequo et bono*, jestliže s tím strany souhlasí. Se souhlasem stran je tedy MSD oprávněn, nikoliv povinen spor rozhodnout tímto způsobem. *Ex aequo et bono* (angl. "according to the right and good" nebo "from equity and conscience") znamená rozhodování podle toho co je správné, neboli podle zásad spravedlnosti a slušnosti. Tuto situaci bychom tedy mohli s jistou mírou tolerance interpretovat tak, že obecná spravedlnost se zde stává pramenem práva, který může soud upřednostnit před ostatními prameny práva a překonat tím jejich případnou nevhodnost a nespravedlnost jiných pramenů pro řešení dané otázky. V rozhodovací praxi MSD dosud nebyl žádný spor řešen tímto způsobem, respektive nepodařilo se mi nikde najít informaci o tom, že by se tak stalo.

2.4.7. Další prameny

Mezi další uznávané prameny mezinárodního práva, které nejsou zmíněny v článku 38 Statutu, je vhodné zařadit jednostranné právní úkony států a mezinárodních organizací, zejména pak rezoluce Rady bezpečnosti OSN.

Jednostranný právní úkon státu (písemný či ústní) se může stát pramenem mezinárodního práva, projeví-li stát jasně svoji vůli vytvořit právní závazek nebo způsobit jiné právní účinky a být takovým jednáním vázán na základě mezinárodního práva. Pro tento úkon není předepsána žádná zvláštní forma.

²⁴ (Scheu, 2010 str. 32).

Adresátem takového právního úkonu je mezinárodní společenství jako celek nebo jeden či více států nebo jiných subjektů mezinárodního práva. Projev vůle musí být učiněn orgánem státu, který je k takovému závazku oprávněn. Příkladem jednostranného právního úkonu může být uznání vlády jiného státu. Jiným příkladem, o kterém jsem se zmínil v části 2.4.2, jsou protesty státu proti vzniku mezinárodního obyčeje.

Specifickým jednostranným právním úkonem jsou **rezoluce Rady bezpečnosti**. Členové OSN svěřili Radě bezpečnosti OSN (angl. United Nations Security Council)²⁵ základní odpovědnost za udržování mezinárodního míru, svěřili jí pravomoc přijímat právně závazná rozhodnutí (rezoluce) a zavázali se tato rozhodnutí provádět²⁶. Rezoluce Rady bezpečnosti jsou de facto závazné také pro subjekty, které nejsou členskými zeměmi OSN, a tedy ani smluvními stranami Charty OSN.

²⁵ Rada bezpečnosti je stálým orgánem OSN, který existuje od vzniku OSN v roce 1945. Radu bezpečnosti tvoří 15 členů, z toho pět členů stálých: Čína, Francie, Rusko, Spojené státy americké a Velká Británie, zbývajících 10 členů je voleno Valným shromážděním OSN.

²⁶ (1945 stránky čl. 24–25).

3. Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva obecně

Stát je na jedné straně suverénní autoritou určující normy vnitrostátního práva a na druhé straně rovnocenným subjektem mezinárodního práva, který uzavírá mezinárodní smlouvy a přijímá na sebe určité mezinárodněprávní závazky.

Podstatou vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva je, zda a jak jsou v rámci vnitrostátního práva naplňovány mezinárodněprávní závazky. Mezinárodní právo samo sobě neukládá státům způsob, jakým mají své mezinárodní závazky začlenit do práva vnitrostátního. Je na nich, jak budou postupovat. Svým závazkům však musí dostát. Vztah mezinárodního práva a vnitrostátního práva je obvykle řešen v ústavě.

Jednou ze základních zásad mezinárodního práva je zásada známá i ze soukromého práva *pacta sunt servanda*²⁷, tj. smlouvy je nutno dodržovat. Tato zásada je zakotvena v článku 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (angl. *Vienna Convention on the Law of Treaties*)²⁸. Vídeňská úmluva dále stanovuje (článek 27)²⁹, že stát se nemůže dovolávat ustanovení svého vnitrostátního práva jako důvodu pro nesplnění mezinárodní smlouvy³⁰.

3.1. Teoretické koncepce

Existují dvě základní koncepce vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva – monistická a dualistická. Již v roce 1934 tyto koncepce³¹ popsal rakouský

²⁷ Známou zásadu „*pacta sunt servanda*“ formulovaly již (romanista by řekl „až“) středověké římskoprávní školy (Kincl, a další, 1995 str. 214).

²⁸ (United Nations, 1969) Vienna Convention on the Law of Treaties: Article 26 – “*Every treaty in force is binding upon the parties to it and must be performed by them in good faith*”. Překlad: Každá platná smlouva zavazuje smluvní strany a musí být jimi plněna v dobré víře.

²⁹ (United Nations, 1969) Vienna Convention on the Law of Treaties: Article 27 - Internal law and observance of treaties - “*A party may not invoke the provisions of its internal law as justification for its failure to perform a treaty.*”

³⁰ Jistou výjimku z tohoto pravidla tvoří čl. 46 Vídeňské úmluvy, který řeší situace, dojde-li ke zjevnému porušení významného ustanovení vnitrostátního práva týkajícího se oprávnění uzavírat mezinárodní smlouvy.

³¹ (Kelsen, 1967 pp. 328–344).

právní filosof a teoretik Hans Kelsen³². Později vznikla tzv. koordinační teorie. Představitelem tohoto směru je zejména Gerald Fitzmaurice³³. Podrobněji o tom v kapitole 3.1.3.

3.1.1. Dualistická koncepce

Dualistická koncepce (angl. *Dualism*³⁴) předpokládá, že mezinárodní a vnitrostátní právo představují dva rozdílné a na sobě nezávislé systémy práva. Mezinárodní právo působí pouze navenek státu a vnitrostátní právo dovnitř. Aby pravidlo mezinárodního práva platilo v právu vnitrostátním, musí být výslovně zakomponováno (recipováno) do práva vnitrostátního. Při tvorbě vnitrostátního práva by měl stát dostát svým mezinárodním závazkům. Neučiní-li tak, může z toho být vyvozena mezinárodněprávní odpovědnost. Dualistickou koncepci si můžeme představit jako dva kruhy, které se vzájemně nepřekrývají. Domnívám se, že dualistická koncepce prezentuje jakousi nejnižší míru provázání vnitrostátního a mezinárodního práva a uplatnění této koncepce lze dovést v situacích, kdy vztah vnitrostátního a mezinárodního práva není výslovně v právním řádu daného státu upraven jinak.

3.1.2. Monistická koncepce

Monistická koncepce (angl. *Monism*³⁵) pojímá mezinárodní a vnitrostátní právo jako dvě komponenty jednoho systému práva. Mezinárodní normy jsou přímo závazné v rámci vnitrostátního práva. V tomto pojetí může snadno dojít ke konfliktu vzhledem k rozdílné úpravě stejné věci ve vnitrostátním a mezinárodním právu. Konflikt tohoto typu je řešen tak, že jedna z komponent má vyšší právní sílu a je nadřazena druhé – má tzv. primát. Typicky má primát právo mezinárodní. Přednost mezinárodního

³² Hans Kelsen (*1881 Praha, †1973 Berkeley, Kalifornie)

³³ Sir Gerald Gray Fitzmaurice (1901–1982), britský právník a soudce MSD.

³⁴ Nejčastěji jsou užívány termíny *dualism*, *dualistic school* nebo *dualist view*. Můžeme se setkat i s termínem *pluralist view* (Malanczuk, 2007)

³⁵ Můžeme se také setkat s termíny *Monist View* nebo *Monistic School*.

práva lze pojmout různými způsoby. Ve striktním pojetí je norma odporující mezinárodnímu právu neplatná. V méně striktním pojetí má mezinárodní norma pouze aplikační přednost. Vzájemný vztah mezinárodního a vnitrostátního práva v monistickém pojetí si lze představit v rámci pyramidy norem různé právní síly. Monistické pojetí představuje vyšší stupeň integrace mezinárodního práva do vnitrostátního právního řádu a z politického hlediska vyšší stupeň integrace státu do mezinárodního společenství.

3.1.3. Koordinační koncepce

S mírně odlišným pohledem na věc přichází koordinační teorie, jejímiž představiteli jsou Gerald Fitzmaurice a Dionisio Anzilotti³⁶. Koordinační teorie odmítá monistické pojetí mezinárodního a vnitrostátního práva jakožto jednoho celku a shodně s dualistickou koncepcí tvrdí, že jsou to na sobě nezávislé oblasti práva. Na rozdíl od dualistické koncepce však koncepce koordinační připouští, že může dojít k jistému konfliktu mezinárodního a vnitrostátního práva, a to v závazcích. Dixon to ilustruje na příkladu „*It may be that the ‘obligations’ of each system come into conflict – as where national law allows imprisonment without trial and international law does not – but then which obligation is to prevail is to be settled by the ‘conflicts of law’ rules of the particular court. So, rules of national law may or may not say that international law is to prevail, but the solution is still dictated by national law.*”³⁷ Koordinační teorie přistupuje k věci pragmaticky. Vnitrostátní soud řeší věc podle vnitrostátního práva, i když je to v rozporu s mezinárodněprávním závazkem. Případné porušení mezinárodněprávního závazku se pak případně řeší na úrovni mezinárodněprávní. Koordinační teorie dává odpověď na praktické problémy, které přináší čistě dualistické pojetí.

³⁶ Dionisio Anzilotti (1869–1950), italský právní a soudce MSD

³⁷ (Dixon, 2007 p. 80)

3.2. Formy recepce mezinárodního práva³⁸

V této části se stručně zmíním o formách recepce mezinárodního práva typických pro nejběžnější právní systémy ve světě, kterými jsou kontinentální a anglosaský právní systém. V kontinentálním právním systému se setkáme zejména s transformací, adaptací a inkorporací. Pro anglosaský právní systém je typická adopce.

3.2.1. Transformace

Transformace (angl. *Transformation*) znamená převzetí doslovného znění *cum grano salis*³⁹ mezinárodní smlouvy a její vyhlášení v podobě vnitrostátního práva. Výsledkem transformace je vznik vnitrostátní normy (např. zákona) obsahově shodné s mezinárodní smlouvou. Stejná problematika je tedy upravena dvěma prameny práva. Jiří Malenovský uvádí, že transformace je vhodná u unifikačních smluv, které vyžadují doslovný přenos smluv do vnitrostátního práva⁴⁰. Podle mého názoru je pro tyto případy ještě vhodnější *inkorporace* (viz dále), protože transformace s sebou nese jistá úskalí hlavně při aplikaci a novelizaci. Užití transformace je typické pro právní řády s dualistickým pojetím vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva.

3.2.2. Adaptace

Adaptace (angl. *Adaptation*) představuje zapracování závazků vyplývajících z mezinárodní smlouvy do vnitrostátního práva. Oproti transformaci se nejedná o doslovné převzetí. Přenášejí se pouze ty závazky a oprávnění, které ještě vnitrostátní právo neobsahuje.

Adaptace je legislativně náročná činnost. Je potřeba porovnat soulad mezinárodní smlouvy a vnitrostátního práva a zjištěné rozdíly zapracovat do

³⁸ Definice jednotlivých forem recepce jsem čerpal zejména z knihy (Malenovský, 2008 stránky 429–436).

³⁹ *Cum grano salis* (Mlsna, a další, 2009 str. 82) – v překladu: se zrnkem soli, s jistým omezením.

⁴⁰ (Malenovský, 2008 str. 431).

vnitrostátního práva, což může znamenat novelizaci několika vnitrostátních předpisů. „*Adaptační operace předpokládá nejen dokonalou znalost daného vnitrostátního práva, ale též obrovský cit pro jeho systémové chápání i pochopení návazností mezi ním a právem mezinárodním.*“, uvádí Malenovský⁴¹. Výhodou adaptace je přizpůsobení institutům a jazykovému stylu vnitrostátních norem. Ne vždy se to však v praxi podaří.

Vhodným příkladem ilustrujícím základní princip adaptace, byť to není příklad z odborného hlediska optimální⁴², může být směrnice Evropské unie (angl. *Directives*). Pro stát je závazný zamýšlený cíl uvedený ve směrnici, je však na členských státech, jakými postupy se k němu dopracují. V případě, že členský stát EU nenaplní závazek směrnice do určité doby, stává se směrnice přímo aplikovatelnou. S tímto se nesetkáme u závazků vyplývajících z běžných mezinárodních smluv. V souvislosti s recepcí směrnic EU se můžeme také setkat s pojmy implementace či transpozice.

Adaptace je nástrojem harmonizace práva, na rozdíl od transformace, která je nástrojem unifikace práva.

3.2.3. Inkorporace

Inkorporace (angl. *Incorporation*) je vtažení normy mezinárodního práva do vnitrostátního práva, aniž by tato ztrácela formu mezinárodního práva. Mezinárodní smlouvy se tak stávají pro subjekty vnitrostátního práva bezprostředně závaznými. Inkorporace vychází z monistického pojetí. Příkladem inkorporace jsou nařízení Evropské unie (angl. *Regulations*)⁴³.

⁴¹ (Malenovský, 2008 str. 432).

⁴² Jako příklad adaptace a inkorporace uvádím směrnice a nařízení EU, protože usnadní pochopit podstatu těchto recepčních mechanismů. Prizmatem mezinárodního práva veřejného, chceme-li být zcela přesní, to však není příklad optimální s ohledem na specifika práva EU.

⁴³ Nařízení jsou tzv. sekundární právní akty vydávané orgány EU (Radou ES za součinnosti Evropského parlamentu) na základě pravomoci vyplývající z primárního práva EU.

3.2.4. Adopce

Adopce (angl. *Adoption*) znamená osvojení práva pravidla mezinárodního práva vnitrostátním soudcem v jeho rozhodovací činnosti. Adopce je typická pro anglosaský právní systém, o kterém se podrobněji zmíním v kapitole 5.1.

3.3. Přímý účinek a samovykonatelnost

Mezinárodní smlouvy mohou být koncipovány tak, že jejich konkrétní pravidla přímo stanoví práva a povinnosti vnitrostátním subjektům. V takovém případě mluvíme o tzv. **samovykonatelnosti** (angl. *Self-executing treaties*) nebo **přímém účinku** (angl. *Direct effect*) mezinárodní smlouvy. Chceme-li být zcela přesní, tak bychom měli tyto dva pojmy rozlišovat, což někteří autoři a některé právní řády nečiní.

3.3.1. Samovykonatelnost

Definici samovykonatelnosti najdeme v článku Zdenka Kühna⁴⁴. Samovykonatelnost definuje jako „*způsobilost normy mezinárodního práva s ohledem na svůj obsah regulovat lidské chování – tedy chování jednotlivců nebo členů orgánu státu – bez potřeby jakéhokoliv dalšího opatření ze strany státu – bez potřeby jakéhokoliv dalšího opatření ze strany státu*“⁴⁵. Mezinárodní právo zásadně nestanovuje, zda je mezinárodní smlouva samovykonatelnou. Smluvní strany však mohou přímou samovykonatelnost vyloučit. „*Nezpůsobilost k přímému použití může vyplynout i z vůle zákonodárce, jenž může rozhodnout o tom, že určitá recipovaná smlouva musí být provedena zvláštním zákonem nebo jinou formou vnitrostátního práva, a že tedy není self-executing*“.⁴⁶

⁴⁴ Doc. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL. M., S.J.D. (* 8. října 1973) je docentem na Katedře teorie práva a právních učeních na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a soudcem Nejvyššího správního soudu ČR.

⁴⁵ (2004 stránky 471–501).

⁴⁶ (Malenovský, 2008 str. 439).

Dle Malenovského lze z praxe mnohých států dovodit pravidlo, že „neexistuje-li důkaz o negativní, vylučující vůli stran, platí domněnka, že strany s přímým používáním mezinárodní smlouvy uvnitř státu souhlasí.“⁴⁷

Samovykonatelnost vyplývá z vnitrostátního práva. Soud může dovodit samovykonatelnost ustanovení mezinárodní smlouvy i v případě, že stát samovykonatelnost vyloučil. Stejně tak může teoreticky nastat situace opačná, tedy že soud shledá ustanovení jako nesamovykonatelné, přestože stát samovykonatelnost zamýšlel.⁴⁸

Koncepce samovykonatelnosti se může v různých zemích lišit. Konkrétní mezinárodní smlouva může být v některých státech považována za samovykonatelnou a v jiných nikoliv. Dle Malenovského to není situace zcela neobvyklá a jako příklad uvádí Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁴⁹.

3.3.2. Přímý účinek

Přímý účinek je přímá použitelnost mezinárodní smlouvy vyplývající přímo z mezinárodního práva. V tom se tedy liší od samovykonatelnosti, jež vyplývá z práva vnitrostátního. Příkladem přímo účinných smluv jsou zakládající smlouvy Evropské unie. Vyplývá to z rozhodnutí Evropského soudního dvora (ESD) ze dne 5. února 1963 ve věci Van Gend en Loos. Soud se zabýval otázkou, zda má článek 12 Smlouvy o EHS přímou účinnost a konstatoval: „*according to the spirit, the general scheme and the wording of the Treaty, Article 12 must be interpreted as producing direct effects and creating individual right which national courts must protect.*“⁵⁰

⁴⁷ (Malenovský, 2008 str. 439).

⁴⁸ Problematiku samovykonatelnosti rozebírá Zdeněk Kühn ve svém článku (Samovykonatelnost a přímá účinnost mezinárodních smluv ve vnitrostátním právu, 2004 stránky 471–501).

⁴⁹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech je uváděna řadou autorů jako příklad samovykonatelné smlouvy. Uvádí ho např. i Ondřej (Ondřej, 2009 str. 46), který však nezmiňuje národní specifika samovykonatelnosti v různých zemích.

⁵⁰ (ESD, 1963).

4. Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva v České republice

Nejprve předložím stručný historický exkurz do období od vzniku Československa v roce 1918 do zániku České a Slovenské Federativní Republiky v roce 1992. V následujících částech se zaměřím na ústavněprávní vývoj od vzniku samostatné České republiky rozdělený dle jednotlivých etap významných ve vztahu k mezinárodnímu právu. Za přelomové období z tohoto pohledu považuji zejména rok 2002, kdy byla přijata novela Ústavy měnící zásadním způsobem vztah k mezinárodnímu právu. Významným milníkem jsou také ústavněprávní události spojené s ratifikací Lisabonské smlouvy.

4.1. Historický exkurz – Období před vznikem samostatné ČR

Období od vzniku Československa v roce 1918 do rozdělení federace a vzniku samostatné České republiky lze rozdělit z ústavněprávního hlediska do několika etap.

4.1.1. Období tzv. první republiky

Starší české a československé ústavy z období první republiky vztah mezinárodního a vnitrostátního práva vůbec neupravovaly. Historicky první tzv. prozatímní ústava⁵¹ obsahovala pouze obecné zmocnění prezidenta republiky zastupovat stát navenek a pozdější novelizace⁵² toto zmocnění upřesnila na sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv a jejich schválení podmínila souhlasem Národního shromáždění. Ústava⁵³ z roku 1920 přinesla pouze ne příliš významné změny v oblasti schvalování mezinárodních smluv, samotnou úpravu vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva zde nenalzáme. Čepelka uvádí, že době tzv. první republiky se především díky

⁵¹ zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě.

⁵² zákon č. 217/1919 Sb., kterým se mění zákon o prozatímní ústavě.

⁵³ zákon č. 121/1920 Sb., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

judikatuře Nejvyššího správního soudu⁵⁴ fakticky prosadila dualistická koncepce vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva⁵⁵.

4.1.2. 1948–1989

Výslovná právní úprava vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva se neobjevila ani v ústavách v období po roce 1948. Ústava z roku 1948 i federální ústava z roku 1969 výslovně upravovaly pouze pravidla sjednávání mezinárodních smluv. Ratifikace mezinárodních smluv byla svěřena opět prezidentu republiky. Souhlas Národního shromáždění byl vyžadován pro smlouvy, k jejichž provedení bylo třeba zákona, dále pak pro hospodářské smlouvy obecného významu a smlouvy politické.

Vývoj právního řádu a pojetí mezinárodního práva byl významnou měrou ovlivněn sovětskou právní doktrínou⁵⁶. Komunistický režim se fakticky striktně držel dualistického pojetí vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva, protože se z pochopitelných důvodů obával přiznat mezinárodním smlouvám jakýkoliv přímý účinek ve vnitrostátním právu. V této souvislosti stojí za připomínku přijetí dvou mezinárodních paktů „Mezinárodního paktu o občanských a politických právech“ a „Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech“ v druhé polovině 60. let 20. století, na které, po završení ratifikačního procesu v prosinci 1975⁵⁷ a následném zveřejnění ve sbírce zákonů⁵⁸, odkazoval text prohlášení

⁵⁴ Seznam konkrétních rozsudků najdeme v poznámkách pod čarou v knize Mezinárodní smlouvy v českém právu (Mlsna, a další, 2009 stránky 101–106).

⁵⁵ (Čepelka, a další, 2008 str. 196).

⁵⁶ Otázkami socialistických teorií mezinárodního práva veřejného se podrobně zabývá Pavel Molek v knize Komunistické právo v Československu (Molek, a další, 2009 stránky 364–400).

⁵⁷ (1968) a (1968) byly sjednány a jménem ČSSR podepsány v Helsinkách již v roce 1968, po schválení obou paktů federálním shromážděním dne 11. listopadu 1975 byl ratifikační proces završen podpisem prezidenta dne 23. prosince 1975. Byl to takový vánoční dárek prezidenta republiky.

⁵⁸ Pakty byly zveřejněny ve sbírce zákonů pod číslem 120/1976 Sb. jako Vyhláška ministra zahraničí ze dne 10. května 1976.

Charty 77⁵⁹. Přímá aplikovatelnost výše uvedených paktů byla oficiální doktrínou odmítána.⁶⁰

V roce 1969 se Československo stalo federací. Jednalo se však pouze o federaci z pohledu vnitrostátního práva, nikoliv však práva mezinárodního. Československo navenek nadále vystupovalo jako unitární stát a oprávnění uzavírat mezinárodní smlouvy měly pouze federální orgány.

4.1.3. 1989–1992

Po revoluci v listopadu 1989 vyvstala potřeba vytvoření nových ústav, jak ústavy federální, tak i ústav republikových. První návrh federální ústavy⁶¹, který začal vznikat již před listopadem 1989 pod vedením Pavla Rycheckého, předložilo Občanské fórum již v prosinci 1989. V oblasti úpravy vztahu k mezinárodnímu právu návrh stanovil, že zákony musí být v souladu s mezinárodními závazky, jinak platí ustanovení mezinárodní úmluvy. Návrh předpokládal, že federace bude navenek vystupovat opět pouze jako unitární stát⁶². Tento návrh ústavy však zapadl. Dle Grónského dokonce ani nebyl projednán příslušnými československými ústavními orgány⁶³.

„V očekávání složitých diskuzí o připravované československé ústavě byla nakonec přijata politická dohoda, podle které měl být nejprve a urychleně vypracován samostatný ústavní zákon o právech a svobodách“⁶⁴. To se úspěšně podařilo. Federálním shromážděním byl přijat ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje **Listina základních práv a svobod**. Pro vztah k mezinárodnímu právu to byla přelomová událost. Byl to první ústavní

⁵⁹ Dokument (Charta, 1977) byl prohlášen stejnojmenné občanské iniciativy, která poukazovala na porušování základních lidských práv v tehdejším Československu a dovolávala se dodržování Mezinárodních paktů přijatých v Helsinkách.

⁶⁰ (Molek, a další, 2009 str. 394).

⁶¹ (Grónský, 2007 stránky 45–76).

⁶² viz Hlava III. Návrhu československé ústavy, zveřejněného Občanským fórem v prosinci 1989.

⁶³ (Grónský, 2007 str. 46).

⁶⁴ (Mlsna, a další, 2009 str. 139).

zákon v celé historii československého státu, který do našeho právního řádu recipoval v §2 mezinárodní smlouvy:

„Mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, Českou a Slovenskou Federativní Republikou ratifikované a vyhlášené, jsou na jejím území obecně závazné a mají přednost před zákonem.“

Nejednalo se však o všechny mezinárodní smlouvy, ale pouze o mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Tyto smlouvy byly obdařeny aplikační předností před zákonem. Recepce mezinárodních smluv tedy proběhla formou **inkorporace** popsané v části 3.2.3.

Jak jsem zmiňoval v předchozí kapitole, Československo bylo od roku 1969 federací, ale jednalo se o federaci z pohledu mezinárodního práva. Ke změně došlo dne 29. října 1992, kdy nabyla účinnosti novelizace Ústavy ČSFR (vydaná jako ústavní zákon č. 493/1992 Sb.), která umožnila České a Slovenské republice právo uzavírat dvoustranné mezinárodní dohody, a to podle §7 Ústavy ČSFR. Federací z pohledu mezinárodního práva jsme ale byly pouhé tři měsíce.

4.2. Vývoj v letech 1993–2002

4.2.1. Vznik samostatné ČR

Od počátku 90. let se prohlubovaly rozpory mezi Českou a Slovenskou republikou v rámci České a Slovenské Federativní Republiky (ČSFR). Po parlamentních volbách v roce 1992 na Slovensku výrazně posílily politické strany prosazující emancipaci Slovenska, což v konečném důsledku vedlo k rozdělení ČSFR na dva samostatné státy s účinností od 1. ledna 1993.

4.2.2. Vládní návrh Ústavy z r. 1992

Návrh Ústavy samostatné České republiky⁶⁵ předložila vláda České republiky⁶⁶ České národní radě⁶⁷ ještě před zánikem federace v listopadu 1992. Vládní návrh Ústavy ČR předpokládal v oblasti vztahu k mezinárodnímu právu výrazný posun směrem k monismu a obsahoval následující znění článku 10:

„(1) Mezinárodní smlouvy o základních svobodách a lidských právech, závazné pro Českou republiku, schválené parlamentem a ratifikované prezidentem republiky, jsou bezprostředně závazné a mají sílu ústavního zákona.

(2) Ostatní mezinárodní smlouvy závazné pro Českou Republiku, schválené Parlamentem a ratifikované prezidentem republiky, jsou bezprostředně závazné a mají sílu zákona.“

Smlouvám o lidských právech měla být přiznána síla ústavního zákona. Ostatním ratifikovaným mezinárodním smlouvám schváleným parlamentem pak měla být přiznána síla zákona. Nebyla zde však zakotvena aplikační přednost před zákonem, což mohlo způsobit značné interpretační potíže při aplikaci.⁶⁸ Vládní návrh tedy šel ještě dále než progresivní návrh OF z roku 1989 zmiňovaný v kapitole 4.1.3.

⁶⁵ Tisk č.152 ČNR (1990–1992) - vládní návrh Ústavy České republiky (Vláda ČR, 1992).

⁶⁶ V roce 1992, tedy ještě v době federace, existovaly vedle federální vlády také samostatné vlády jednotlivých republik federace, tedy vláda České republiky a vláda Slovenské republiky.

⁶⁷ Česká národní rada byla stejně jako Slovenská národní rada samostatným parlamentem národních republik v rámci federace. Vedle toho měla ČSFR ještě federální parlament označovaný jako Federální shromáždění, které se skládalo ze Sněmovny lidu a Sněmovny národů. Česká národní rada se po vzniku samostatné České republiky transformovala na Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR (čl. 106 Ústavy ČR).

⁶⁸ K tomu podrobněji viz (Mlsna, a další, 2009 stránky 147–150).

4.2.3. Ústava samostatné ČR v letech 1993–2002

České národní rada přijala Ústavu ČR dne 16. prosince 1992 jako ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Úpravu vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva najdeme v článku 10:

„Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.“

Jak vidíme, původní vládní návrh ústavy doznal v průběhu projednávání značných změn. Přijaté znění se v oblasti úpravy mezinárodního práva v podstatě vrací ke stavu z roku 1991. Převládá zde stále dualistické pojetí. Výjimkou tvořily ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách (dále jen smlouvy o lidských právech)⁶⁹, které byly na základě článku 10 Ústavy bezprostředně závazné a měly aplikační přednost před zákonem. Tyto mezinárodní smlouvy byly tedy inkorporovány do českého právního řádu a staly se pramenem českého práva. Knapp uvádí, že nikoliv však ze své vlastní (bezprostřední) právní síly, nýbrž z rozhodnutí zákonodárce⁷⁰.

Článek 10 tedy zakotvuje aplikační přednost mezinárodních smluv o lidských právech před zákonem. V článku 87 odst. 1 písm. a) a b) pak najdeme oprávnění Ústavního soudu zrušit zákon, právní předpis, nebo jejich část v případě rozporu s mezinárodní smlouvou podle článku 10. Vystává tedy otázka, zda toto ustanovení posouvá mezinárodní smlouvy na roveň s ústavním pořádkem. V odborné veřejnosti na to nepanuje zcela jednoznačný názor⁷¹. Boguszak tvrdí, že mezinárodním smlouvám je nutno přisuzovat stejnou právní sílu jako ústavním zákonům. Poukazuje přitom právě na

⁶⁹ Toto ustanovení může vyvolávat kvalifikační problém co považovat za smlouvu o lidských právech. Podrobněji např. (Čepelka, a další, 2008 str. 196).

⁷⁰ (Knapp, 1995 str. 132). S tímto názorem by se dalo do jisté míry polemizovat.

⁷¹ Podrobněji o tom např. (2009 str. 122) nebo (Mlsna, a další, 2009 stránky 159–162).

zmiňovanou pravomoc Ústavního soudu a také na to, že mezinárodní smlouvy o lidských právech byly Parlamentem schvalovány stejnou kvalifikovanou většinou jako ústavní zákon a Ústavní soud nebyl oprávněn přezkoumat soulad těchto smluv s ústavním pořádkem⁷². Domnívám se, že článek 87 nelze interpretovat způsobem, který by dostatečně odůvodnil řazení těchto mezinárodních smluv do ústavního pořádku. Jiné články v Ústavě tomu výkladu také nenasvědčují. Proti hovoří zejména článek 112 Ústavy, kde je taxativní výčet součástí ústavního pořádku. Podle mého názoru je tedy právní síla těchto mezinárodních smluv nižší a nedosahuje právní síly ústavních zákonů. V pomyslné hierarchii předpisů řazených dle právní síly bychom je měli řadit do zvláštní kategorie mezi zákony a ústavní zákony.

4.2.3.1. Přijímání mezinárodních smluv

K přijetí mezinárodní smlouvy o lidských právech podle článku 10 vyžaduje Ústava dle článku 39 souhlas třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů. Za povšimnutí stojí rozdílné kvorum u jednotlivých komor v parlamentu. Zatímco u poslanců je kvorum stanoveno na tři pětiny všech poslanců, u senátu stačí tři pětiny přítomných senátorů. U poslanecké sněmovny je požadavek na kvalifikovanou většinu přísnější. V literatuře se mi nepodařilo dopátrat se důvodu této disproporce. Uspokojivou odpověď jsem nedostal ani od několika dotázaných odborníků na ústavní právo. Může se jednat o výsledek dobově zakotveného politického kompromisu či pouhou nepozornost ústavodárce.

4.3. Ústava po novelizaci z r. 2002

V souvislosti s plánovaným vstupem České republiky do Evropské unie byl přijat ústavním zákon č. 395/2001 Sb. (dále jen Euronovela), kterým byla novelizována Ústava ČR s účinností od 1. června 2002. Je to nepochybně

⁷² (K výkladu a konsekvencím čl. 10 Ústavy České republiky, 1997 stránky 29–31).

nejvýznamnější novela Ústavy ČR. Došlo k výrazné změně vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva a dalšímu posunu od dualistického pojetí k pojetí monistickému. Ústava také nově umožňuje přenos pravomocí orgánů ČR na mezinárodní instituci a zavádí institut tzv. předběžné kontroly ústavnosti, kterému se podrobněji věnuji v kapitole 4.3.5.

4.3.1. Pacta sunt servanda v Ústavě

Závazek dodržovat mezinárodní smlouvy je jednou ze základních zásad mezinárodního práva zakotvený v článku 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (angl. *Vienna Convention on the Law of Treaties*)⁷³, jejíž je Česká republika smluvní stranou. Česká republika se k dodržování mezinárodních závazků výslovně přihlásila i v Ústavě a v článku 1 odst. 2 výslovně zakotvila zásadu *pacta sunt servanda*:

„(2) Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.“

Důvodová zpráva k tomu uvádí: *„Toto nové ustanovení nemá znamenat plný vnitrostátní účinek všech mezinárodních závazků, ale spíše východisko pro činnost orgánů moci výkonné, soudní i zákonodárné. Jde o pokyn adresovaný státním orgánům, zejména pak Parlamentu, jejichž chování v rozporu s pravidly mezinárodního práva by mohlo přivodit mezinárodní odpovědnost České republiky, aby se těmito normami řídili.“*⁷⁴

Adresátem je tedy zejména stát a nevyplývá z něj přímá závaznost mezinárodního práva pro jednotlivce. Toto ustanovení má víceméně deklaratorní povahu. Z pohledu mezinárodního práva by na ně bylo možné pohlížet jako na jednostranný právní úkon, který je pramenem

⁷³ (United Nations, 1969) Article 26 Pacta sunt servanda:

“Every treaty in force is binding upon the parties to it and must be performed by them in good faith.”

⁷⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava ČR (Vláda ČR, 2001).

mezinárodního práva⁷⁵. Užití této interpretace však v praxi mezinárodního práva není potřeba, protože závazek ČR je již obsažen ve zmiňované Vídeňské úmluvě.

4.3.2. Mezinárodní smlouvy

Novelizace článku 10 představuje nejvýraznější změnu vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva v ČR. Zatímco dosud byl uplatňován převážně dualistický přístup vůči většině mezinárodních smluv, nové znění článku 10 přináší posun k monistickému pojetí. Mlsna uvádí, že vztah je založen na teorii umírněného dualismu⁷⁶. Nové znění článku 10 je takovéto:

„Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

Rozšířil se okruh mezinárodních smluv, na které se ustanovení vztahuje. Ustanovení již není omezeno na mezinárodní smlouvy o lidských právech, ale týká se všech mezinárodních smluv, které jsou tímto inkorporovány do vnitrostátního práva, jsou-li splněny kumulativně čtyři podmínky – souhlas parlamentu, ratifikace prezidentem, závaznost pro ČR a vyhlášení předepsaným způsobem. Ústava vyžaduje souhlas obou komor parlamentu s ratifikací mezinárodních smluv upravujících práva a povinnosti osob, a některých dalších oblastí⁷⁷.

Článek 10 obsahuje také zásadu *pactum derogat legi*, tedy aplikační přednost mezinárodních smluv před zákonem: „*stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*“, aniž by bylo nutné takový zákon rušit. Bude-li zákon s mezinárodní smlouvou ve

⁷⁵ viz kapitola 2.4.7.

⁷⁶ (Mlsna, a další, 2009 str. 81).

⁷⁷ (článek 49 Ústavy).

shodě, bude postupováno podle zákona (*argumentum a contrario*). Ve formulaci aplikační přednosti došlo k posunu oproti původnímu znění článku 10: „... jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.“ Domnívám se, že ústavodárce tím chtěl jasněji vyjádřit, že mezinárodní smlouva má pouze aplikační přednost, nikoliv derogační účinky.

Článek 95 Ústavy stanoví:

„(1) Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou.

(2) Dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu.“

V případě rozporu zákona s mezinárodní smlouvou, nemůže soudce řízení přerušit a obrátit se na Ústavní soud, ale musí aplikovat mezinárodní smlouvu a věc rozhodnout. „Ústavodárce jednoznačně odmítl obecnými soudy všeobecně sdílenou tezi, že kontrola souladu zákonů s normativními složkami stojícími výše v hierarchii aplikovatelného práva je výlučně doménou „těch nahoře“, tedy soudců Ústavního soudu.“⁷⁸

4.3.3. Smlouvy o lidských právech

V souvislosti se změnou koncepce vztahu k mezinárodnímu právu přestala Ústava odlišovat zvláštní kategorii mezinárodních smluv o lidských právech a svobodách. To vedlo ústavodárce ke změně vymezení působnosti Ústavního soudu v oblasti abstraktní kontroly ústavnosti, která je upravena v článku 87 Ústavy. Ústavní soud mohl zrušit zákon, jiný právní předpis nebo jejich jednotlivá ustanovení, byla-li v rozporu se zákonem či mezinárodní

⁷⁸ (Aplikace mezinárodního práva po přijetí tzv. euronovely Ústavy, 2002 str. 304).

smlouvou podle článku 10⁷⁹. Okruh těchto smluv však měl být podle nové úpravy článku 10 daleko širší. Ústavodárce zřejmě nechtěl takto rozšiřovat abstraktní kontrolu ústavnosti a změnil článek 87 v tom smyslu, že zákony a jejich jednotlivá ustanovení může Ústavní soud zrušit, jen jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem⁸⁰. Formálně tím Ústavní soud ztratil pravomoc v rámci abstraktní kontroly ústavnosti zrušit zákon nebo jiný právní předpis pro rozpor s mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách.

Ústavní soud se k této problematice vyjádřil ve svém nálezu Pl. ÚS 36/01⁸¹ z října 2002 týkající se návrhu na zrušení dvou ustanovení zákona o konkurzu a vyrovnání. Ústavní soud připomněl nezměnitelnost materiálního jádra Ústavy dle článku 9 odst. 2 a konstatoval, že *„žádnou novelu Ústavy nelze interpretovat v tom smyslu, že by jejím důsledkem bylo omezení již dosažené procedurální úrovně ochrany základních práv a svobod“* a mezinárodní smlouvy o lidských právech považuje za součást ústavního pořádku. Tím si Ústavní soud opět „rozšířil“ své pravomoci a připravil půdu pro případné zrušení zákona pro rozpor s mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách.

Tento nálezk Ústavního soudu působí poněkud kontroverzně. Vyvolává logickou otázku, zda je Ústavou vždy to, co Ústavní soud řekne, že Ústava je?⁸² Rozbor této otázky by byl nepochybně zajímavý, ale již přesahuje

⁷⁹ znění čl. 87 před novelizací Ústavy v roce 2002:

„(1) Ústavní soud rozhoduje

a) o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10,

b) o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním zákonem, zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10“

⁸⁰ znění čl. 87 po novele Ústavy v roce 2002:

„(1) Ústavní soud rozhoduje

a) o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem,

b) o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem“.

⁸¹ Publikováno též ve Sbírce zákonů pod č. 403/2002 Sb.

⁸² Otázku jsem si vypůjčil z názvu stejnojmenného článku (Je Ústavou vždy to, co Ústavní soud řekne, že Ústava je?, 2002 str. 199).

vymezené téma této práce. Podrobněji se tím zabývá Zdeněk Kühn a Jan Kysela ve stejnojmenném článku.

4.3.4. Přenos pravomocí na mezinárodní instituci

Další významnou změnu představuje zcela nový článek 10a Ústavy, který umožňuje přenesení pravomoci orgánů České republiky na mezinárodní instituci. Důvodem této úpravy byl připravovaný vstup do Evropské unie. Nový článek 10a zní:

„(1) Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.

(2) K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu.“

Jak vidíme, ústavodárce se neomezil pouze kazuistického řešení otázky přenosu pravomocí na Evropskou unii, ale formuloval příslušné ustanovení obecně. Je tedy možné jej v budoucnu využít i pro přenos pravomocí na jinou mezinárodní organizaci nebo instituci.

K ratifikaci mezinárodní smlouvy přenášející pravomoci orgánů ČR je potřeba souhlasu Parlamentu kvalifikovanou většinou, tedy třípětinovou většinou všech poslanců a třípětinovou většinou přítomných senátorů⁸³, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu. Na mezinárodní instituci je možné přenést pouze některé pravomoci. Přenosem pravomocí nelze zasáhnout do základních principů, na kterých Ústava a ústavní pořádek stojí. Podrobněji se o tom zmíním dále v souvislosti s nálezy Ústavního soudu k Lisabonské smlouvě.

⁸³ Článek 39 Ústavy, viz kapitola 4.2.3.1.

4.3.5. Preventivní kontrola ústavnosti

Nově Ústava zavádí tzv. preventivní kontrolu ústavnosti (článek 87 odst. 2 Ústavy). Ústavní soud rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy (podle článku 10a a článku 49 Ústavy) s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže ratifikace proběhnout. Smyslem tohoto ustanovení je předejít situaci, kdy by se ČR zavázala mezinárodní smlouvou k plnění závazku, který by byl v rozporu s ústavním pořádkem. Řízení o posouzení souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem se zahajuje na návrh, který je oprávněn podat prezident, komora parlamentu, skupina nejméně 41 poslanců nebo skupina nejméně 17 senátorů⁸⁴.

Historicky první preventivní kontrola ústavnosti proběhla ve věci přijetí Lisabonské smlouvy na návrh skupiny senátorů. Podrobněji o tom dále.

4.3.6. Vstup ČR do Evropské Unie

V listopadu 2002 byl přijat ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii, který zároveň poněkud nesystémově novelizoval Ústavu, kam doplnil do článku 62 pravomoc prezidenta vyhlásit toto konkrétní referendum, a do článku 87 pravomoc Ústavnímu soudu rozhodovat o „o oprávněm prostředku proti rozhodnutí prezidenta republiky, že referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii nevyhlásí“⁸⁵ a „o tom, zda postup při provádění referenda o přistoupení České republiky k Evropské unii je v souladu s ústavním zákonem o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a se zákonem vydaným k jeho provedení.“

Referendum o vstupu České Republiky do Evropské unie proběhlo v červnu 2003. Účast dosáhla 55,21% oprávněných občanů a pro vstup do EU,

⁸⁴ Podle zákona č. 182/1993 Sb., o ústavním soudu ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁵ Toto osobně považuji za nedůstojné. Dokázal bych si představit jiné řešení, které by tuto hypotetickou situaci řešilo elegantněji.

respektive souhlas s mezinárodní smlouvou o přistoupení k EU, se vyslovilo 77,33% účastníků referenda.⁸⁶

4.4. Lisabonská smlouva

4.4.1. Úvod

Lisabonská smlouva⁸⁷ je mnohostranná mezinárodní smlouva, která je v pořadí čtvrtou revizí zakládajících smluv tvořících primární právo Evropské unie. Smlouva byla podepsána 13. prosince 2007 v Lisabonu a ratifikována všemi členskými zeměmi do 13. listopadu 2009. Lisabonská smlouva z velké části vychází z neúspěšné Ústavy pro Evropu, která byla v roce 2005 odmítnuta v referendu ve Francii a Nizozemsku. Cílem Lisabonské smlouvy bylo reformovat fungování Evropské unie tak, aby byla lépe připravena na další rozšiřování a mohla efektivně fungovat při vyšším počtu členů. Mezi hlavní změny, které Lisabonská smlouva přináší, patří zrušení pilířové struktury EU, změna hlasování kvalifikovanou většinou namísto jednomyslnosti⁸⁸, samostatná právní subjektivita EU⁸⁹, což umožňuje EU uzavírat samostatně mezinárodní smlouvy, dále úprava počtu komisařů Komise EU⁹⁰, oficiální vytvoření funkce předsedy Evropské rady⁹¹ a funkce vysokého představitele EU pro zahraniční politiku, posílení pravomocí Evropského parlamentu, zapojení národních parlamentů do legislativního procesu EU⁹², zavedení institutu tzv. občanské iniciativy⁹³ a další změny⁹⁴. Pro fungování Evropské unie jsou po přijetí Lisabonské smlouvy

⁸⁶ (Český statistický úřad, 2006).

⁸⁷ (Evropská unie, 2007) byla zveřejněna v úředním věstníku EU publikována pod číslem Celex 2007/C 306/01, ve sbírce zákonů ČR zveřejněna pod číslem 111/2009 Sb.

⁸⁸ Čl. 16 odst. 3 SEU, Čl. 237 a násl. SFEU.

⁸⁹ dříve měla samostatnou právní subjektivitu ES.

⁹⁰ Čl. 17 SEU

⁹¹ Čl. 15 odst. 6 SEU. Funkce předsedy je v anglickém znění označována „*The President of the European Council*“, což je do češtiny občas nepřesně překládáno jako prezident Evropské unie.

⁹² Čl. 12 SEU.

⁹³ Čl. 11 SEU, Čl. 24 SFEU.

⁹⁴ Podrobnosti lze nalézt například na oficiálních webových stránkách Evropské unie věnované Lisabonské smlouvě http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_cs.htm

nejvýznamnějšími prameny primárního práva Smlouva o fungování EU (SEU) a Smlouva o fungování Evropské unie (SFEU). Součástí primárního práva se také stala Listina práv EU. Tato práce je zaměřena na vztah vnitrostátního a mezinárodního práva. Budu se tedy Lisabonskou smlouvou zabývat především z tohoto pohledu.

4.4.2. Proces ratifikace Lisabonské smlouvy v ČR

Lisabonská smlouva přinesla přenos některých pravomocí orgánů ČR na orgány EU. Ústava v článku 10a pro takový přenos pravomocí vyžaduje souhlas Parlamentu, nestanoví-li Ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu. Česká republika se rozhodla jít cestou ratifikace v Parlamentu.

4.4.3. Přezkum u Ústavního soudu – první lisabonský nálezn

Senát Parlamentu ČR využil svého práva a v lednu 2008 podal k Ústavnímu soudu návrh na posouzení souladu Lisabonské smlouvy pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, resp. jejich vybraných ustanovení⁹⁵ s ústavním pořádkem dle článku 87 odst. 2 Ústavy. Do vyjádření ÚS nemohl ratifikační proces v ČR pokračovat. Lisabonskou smlouvou by nebylo možné ratifikovat, pokud by ÚS vyslovil její nesoulad s ústavním pořádkem, a to až do té doby, než by byl tento nesoulad odstraněn.

Podrobný rozbor nálezu ÚS k Lisabonské smlouvě by byl tématem na samostatnou rozsáhlou práci. Zmíním zde tedy jen vybrané aspekty, které považuji za důležité.

⁹⁵ Přezkum se týkal článku 2 odst. 1, 4 odst. 2, 352 odst. 1, 83 a 216, obsažených ve Smlouvě o fungování Evropské unie,
- článku 2 (dříve 1a), 7 a 48 odst. 6 a 7 obsažených ve Smlouvě o Evropské unii,
- a Listiny základních práv Evropské unie.

Ústavní soud ve svém nálezu⁹⁶ vymezil obecné podmínky, které musí být splněny, aby byl přenos pravomocí orgánů ČR na mezinárodní instituci v souladu s ústavním pořádkem. Mezi podmínkami ÚS v první řadě uvedl, že na základě článku 10a „nelze přenést takové pravomoci, jejichž přenesením by byl dotčen článek 1 Ústavy v tom smyslu, že by již nebylo možno hovořit o České republice jako svrchovaném státu.“⁹⁷ Vymezení přenášených pravomocí musí být dostatečně zřetelně ohraničené. ÚS toto vymezení považuje za součást ústavní kompetenční kompetence⁹⁸, která je součástí svrchovanosti státu. Mezinárodní instituce si nemůže rozsah přenesené pravomoci libovolně měnit. Tím by se zasáhlo do materiálního ohniska Ústavy. ÚS v odkazu na své dřívější nálezy⁹⁹ připomněl, že přenos pravomocí na orgány EU je přenosem podmíněným a může trvat, jen pokud jsou pravomoci vykonávány způsobem slučitelným s uchováním základů státní suverenity ČR. Výkon přenesených pravomocí musí být slučitelný nejen s materiálním jádrem Ústavy, ale ústavním pořádkem jako celkem. Důležitým prvkem zachování suverenity je právo státu z mezinárodní organizace vystoupit.

ÚS dospěl k názoru, že Lisabonská smlouva podmínky pro přenos pravomocí splňuje a přenášené pravomoci jsou dostatečně určité. S tímto názorem ÚS se dá do jisté míry polemizovat. Zrnko pochybností, či dokonce jisté obavy může vzbuzovat tzv. doložka flexibility zakotvená v článku 352 SFEU¹⁰⁰, který zní:

„1. Ukáže-li se, že k dosažení některého z cílů stanovených Smlouvami je nezbytná určitá činnost Unie v rámci politik vymezených Smlouvami, které však k této činnosti neposkytují nezbytné

⁹⁶ Nález Pl. ÚS 19/08 ze dne 26. listopadu 2008 (dále jen nález k lisabonské smlouvě).

⁹⁷ Bod 109 nálezu k Lisabonské smlouvě.

⁹⁸ Kompetenční kompetence = oprávnění stanovovat kompetence.

⁹⁹ Nález ve věci „cukerných kvót“ (Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. března 2006) a nález ve věci „eurozatykače“ (Pl. ÚS 66/04 ze dne 3. května 2006).

¹⁰⁰ Tj. bývalý článek 308 Smlouvy o ES.

pravomoci, přijme Rada na návrh Komise jednomyslně po obdržení souhlasu Evropského parlamentu vhodná ustanovení. Pokud jsou dotyčná ustanovení přijímána Radou zvláštním legislativním postupem, rozhoduje rovněž jednomyslně, na návrh Komise a po obdržení souhlasu Evropského parlamentu.

2. V rámci postupu pro kontrolu zásady subsidiarity podle čl. 5 odst. 3 Smlouvy o Evropské unii upozorní Komise vnitrostátní parlamenty na návrhy založené na tomto článku.

3. Opatření založená na tomto článku nesmějí harmonizovat právní předpisy členských států v případech, kdy Smlouvy tuto harmonizaci vylučují.

4. Tento článek nemůže sloužit jako základ pro dosažení cílů stanovených v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky a každý akt přijatý na základě tohoto článku respektuje meze stanovené v čl. 40 druhém pododstavci Smlouvy o Evropské unii.“

Ustanovení umožňuje orgánům EU rozšířit své pravomoci nad rámec výslovně svěřených pravomocí. To lze považovat za jistý zásah do ústavní kompetenční kompetence členských států, která je dle ÚS součástí svrchovanosti státu.

Rozšíření pravomocí je sice možné jen kvalifikovaným způsobem a pouze k dosažení cílů stanovených v SEU a SFEU v rámci politik EU. Cíle jsou však poměrně široce definovány a lze tedy pochybovat o tom, zda je pravomoc dostatečně určitým a rozpoznatelným způsobem ohraničena. Je zde tedy teoretické riziko zneužití tohoto ustanovení k uzurpování dalších pravomocí bez dostatečné kontroly členskými státy.

ÚS se touto otázkou ve svém rozhodnutí také zabýval a konstatoval: „Je zřejmé, že jde o podmínky značně striktní¹⁰¹ a omezující, které dostatečně uzavírají cestu k tomu, aby byl článek 352 odst. 1 Smlouvy o fungování EU aplikován nepřiměřeně (zneužit).“ ÚS dále odkazuje na posudek Evropského soudního dvora č. 2/94 z 28. března 1996, Recueil, s. 1759, týkající se možnosti Společenství přistoupit k Evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. ESD výslovně uvedl, že „článek nemůže být použit jako základ pro přijetí ustanovení, jejichž důsledkem by byla v podstatě novelizace Smlouvy bez řádné procedury, která pro tento účel existuje.“¹⁰²

ÚS dále shledal, „že Lisabonská smlouva nic nemění na základní koncepci stávající evropské integrace a že Unie i po případném vstupu Lisabonské smlouvy v platnost zůstane specifickou organizací mezinárodněprávní povahy. Z pohledu našeho ústavního práva zůstává Ústava (a český ústavní pořádek vůbec) základním zákonem státu; pokud jde o český právní řád a o evropské právo, jedná se o relativně samostatné a autonomní systémy. Ústavní soud zůstává vrcholným ochráncem české ústavnosti, a to i proti eventuálním excesům unijních orgánů a evropského práva, což také jasně odpovídá na zpochybňovanou otázku suverenity České republiky; je-li Ústavní soud vrcholným interpretem ústavních předpisů České republiky, které mají na českém území nejvyšší právní sílu, je zřejmé, že čl. 1 odst. 1 Ústavy nemůže být porušen. Pokud by totiž evropské orgány vykládaly nebo rozvíjely právo EU takovým způsobem, který by ohrožoval základy materiálně chápané ústavnosti a podstatné náležitosti demokratického právního státu, které jsou v souladu s Ústavou České republiky chápány jako nedotknutelné (čl. 9 odst. 2 Ústavy), potom by takové právní akty nemohly být v České republice závazné. V souladu s tím hodlá český Ústavní soud přezkoumávat jako *ultima ratio* i to, zda se právní akty evropských orgánů drží v mezích

¹⁰¹ Tvzení ÚS, že podmínky jsou „značně striktní“, je poměrně silné a zasloužilo by si podrobnější odůvodnění.

¹⁰² Bod 216 nálezu ÚS k lisabonské smlouvě,

pravomocí, které jim byly poskytnuty. V tomto směru se tedy Ústavní soud v zásadě ztotožnil s některými závěry Spolkového ústavního soudu, vyjádřenými v jeho tzv. Maastrichtském rozhodnutí (srov. výše), podle něhož má princip většiny dle příkazu vzájemného ohledu, vyplývajícího z věrnosti Společenství, svoji mez v ústavních principech a elementárních zájmech členských zemí; výkon svrchované moci svazkem států, jímž je Evropská unie, je přitom založen na zmocnění států, které zůstávají suverénními a které prostřednictvím svých vlád pravidelně jednají v mezistátní oblasti, a tím řídí integrační proces.“¹⁰³

ÚS ve svém nálezu zdůraznil svrchovanost ČR a svoji roli ochránce ústavnosti, který je připraven zasáhnout, pokud by orgány EU přesahovaly meze svěřených pravomocí způsobem, který by zasahoval do ústavního pořádku.

ÚS ve výroku nálezu konstatoval, že Lisabonská smlouva v přezkoumávaných částech není v rozporu s ústavním pořádkem. Předběžná kontrola ústavnosti tedy proběhla s pozitivním výsledkem a ratifikační proces mohl pokračovat. 18. února 2009 schválila Lisabonskou smlouvu Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR a 6. května 2009 senát Parlamentu ČR. K završení procesu ratifikace už chyběl jen podpis prezidenta republiky.

4.4.4. Přezkum u Ústavního soudu – druhý lisabonský náález

Přestože Ústavní soud posvětil namítané části Lisabonské smlouvy jako ústavně konformní a Senát Lisabonskou smlouvu schválil potřebnou kvalifikovanou většinou, skupina sedmnácti senátorů se obrátila na ÚS znovu. Žádali posouzení ústavnosti nejen dalších ustanovení Lisabonské smlouvy¹⁰⁴, ale také Lisabonské smlouvy jako celku a také dalších primárních smluv EU ve znění Lisabonské smlouvy. V odborné literatuře se objevují

¹⁰³ Bod 216 nálezu ÚS k lisabonské smlouvě.

¹⁰⁴ Článků 7, 8, 10, 17, 20, 21, 42 a 50 Maastrichtské smlouvy, a článků 78, 78 Římské smlouvy. Další otázky k přezkumu přidal ve svém vyjádření prezident republiky.

domněnky, že ÚS soud toto druhé podání senátorů vyprovokoval zdůrazněním, že Lisabonská smlouva je v souladu s ústavním pořádkem v přezkoumávaných částech a ostatní mohou být řešena v eventuálním novém podání¹⁰⁵.

Ačkoliv ÚS soud zdůraznil, že se jeho nálezy týkají jen přezkoumávaných částí, tak jeho závěry považuji za ucelené a dostatečně obecné natolik, aby bylo možné jejich prizmatem posoudit souladnost také ostatních nepřezkoumávaných částí Lisabonské smlouvy. Druhé podání senátorů tedy vnímám spíše jako obstrukci v ratifikačním procesu. ÚS to zřejmě vnímal podobně, neboť si v nálezu neodpustil tuto poznámku: *„Ústavní soud je ústavním orgánem nadaným podle čl. 89 odst. 2 Ústavy pravomocí autoritativně a s konečnou platností vykládat ustanovení ústavního pořádku, nikoliv místem pro nekončící polemiky, o které se snaží někteří účastníci.“*

ÚS se nejprve musel vyrovnat s překážkou *rei iudicatae*, tedy překážkou věci rozhodnuté, protože se jednalo již o druhý přezkum Lisabonské smlouvy. Předpokladem vzniku překážky *rei iudicatae* je totožnost napadaného ustanovení a totožnost tvrzeného důvodu rozporu s ústavním pořádkem. Oba tyto předpoklady musí být splněny kumulativně, aby překážka *rei iudicatae* vznikla.¹⁰⁶ Vzhledem k tomuto restriktivnímu pojetí překážka *rei iudicatae* ve většině napadaných ustanovení nevznikla.

Vlastní přezkum podle mého názoru nepřinesl žádné nové převratné argumenty oproti prvnímu nálezu ve věci Lisabonské smlouvy, které by byly významné pro účely této práce. Nebudu je zde tedy podrobněji rozebírat.

Ústavní soud konstatoval nálezem Pl. ÚS 29/09 ze dne 3. listopadu 2009, že zpochybňovaná ustanovení Lisabonské smlouvy, stejně jako Lisabonská smlouva jako celek a její ratifikace nejsou v rozporu s ústavním pořádkem

¹⁰⁵ (Forejtová, a další, 2011 str. 20).

¹⁰⁶ Čl. 97 nálezů Pl. ÚS 29/09.

České republiky. Po završení procesu předběžného přezkumu již tedy nic nebránilo dokončení ratifikace. Ještě týž den, tedy 3. listopadu 2009, Lisabonskou smlouvu podepsal prezident republiky Václav Klaus a kontrasignoval premiér Jan Fisher. Ratifikační proces tak byl úspěšně završen. Česká republika byla poslední zbývající zemí v EU, která dokončila ratifikační proces. Lisabonská smlouva nabyla účinnosti od 1. prosince 2009.

5. Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva ve vybraných zemích

V této části velmi stručně nastíním problematiku úpravy vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva ve vybraných zemích. Ambicí této části není provádět podrobnou analýzu tématu, ale představit rozdílné přístupy k recepci mezinárodního práva v různých zemích.

5.1. Velká Británie¹⁰⁷

Velká Británie je konstituční monarchií. V čele státu stojí panovník, v současnosti královna Alžběta II. Ve Velké Británii se můžeme setkat se třemi právními řády. V Anglii a Walesu platí anglické právo, Skotsko a Severní Irsko mají své vlastní právní řády. Pro účely této práce nejsou rozdíly tak podstatné.

Ústavní systém je založen zvykovém právu a má velmi dlouhou tradici. Ústava není kodifikována v psané podobě. Velká Británie je kolébkou tzv. angloamerického právního systému (angl. *Common Law Legal System*¹⁰⁸), v němž je právo z velké části tvořeno precedenty. Legislativní pravomoc má dvoukomorový parlament složený z Dolní sněmovny (angl. *House of Commons*) a Sněmovny lordů (angl. *House of Lords*). Zákony přijaté parlamentem mají vyšší právní sílu než precedenty.

5.1.1. Mezinárodní smlouvy

Právo sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy náleží královské moci. V praxi však mezinárodní smlouvy sjednává vláda. Ratifikovaná mezinárodní smlouva zavazuje stát navenek. V případě mezinárodních smluv se uplatňuje dualistické pojetí vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. Aby pravidlo

¹⁰⁷ Oficiální název je „Spojené království Velké Británie a Severního Irska“. V praxi se často setkáme se zkráceným nepřesným názvem Velká Británie. Z praktických důvodů se tohoto nepřesného názvu budu držet i v této práci.

¹⁰⁸ Samotný termín *common law* má více významů: 1) *common law* jako velký právní systém, v tomto významu je používán v této práci; 2) *common law* jako civilní právo; 3) *common law* jako jeden subsystém práva v anglickém právu, opak tzv. *equity*.

mezinárodního práva platilo v právu vnitrostátním, musí být transformováno a přijato parlamentem jako norma vnitrostátního práva, jinak není u vnitrostátních soudů vymahatelné.¹⁰⁹

Toto bylo explicitně potvrzeno nejvyšším soudním orgánem (Sněmovnou lordů) v případě *Tin Council Case* v roce 1989. Lord Templeman to pregnantně vyjádřil takto: „*Mezinárodní smlouva je kontrakt mezi vládami dvou nebo více suverénních států. Mezinárodní právo reguluje vztah mezi suverénními státy a určuje platnost, interpretaci a vymahatelnost mezinárodní smlouvy. Mezinárodní smlouva, jejíž smluvní stranou je vláda jejího veličenstva, nemá vliv na vnitrostátní právo s výjimkou situace, kdy je mezinárodní smlouva výslovně inkorporována do vnitrostátního práva zákonem. Soudy Velké Británie nemají právo vynucovat práva a povinnosti z mezinárodních smluv na základě podnětu suverénní vlády nebo soukromé osoby.*“¹¹⁰

5.1.2. Mezinárodní obyčejové právo

Jak bylo zmíněno, anglický právní systém je z velké části tvořen precedenty, tedy právem utvářeným soudy dlouholetou praxí. V případě mezinárodních obyčejů dochází přirozeným způsobem k adopci, tj. osvojování některých obyčejů mezinárodního práva vnitrostátními soudy. Můžeme v tom spatřovat monistický přístup.

¹⁰⁹ (Dixon, 2007 pp. 97–107).

¹¹⁰ “A treaty is contact between the governments of two or more sovereign states. International law regulates the relations between sovereign states and determines the validity, the interpretation and the enforcement of treaties. A treaty to which Her Majesty’s Government is a party does not alter the laws of the United Kingdom. A treaty may be incorporated into or alter the laws of the United Kingdom by means of legislations. Except to the extent that a treaty becomes incorporated into the laws of the United Kingdom by statute, the courts of the United Kingdom have no power to enforce right and obligations at the behalf of a sovereign government or at the behest of a private individual.” (Denza, 2006 p. 434)

5.1.3. Členství v Evropské Unii¹¹¹

V souvislosti se vstupem Velké Británie do EU byl přijat zákon tzv. *European Communities Act 1972*¹¹², který inkorporuje právo evropských společenství do vnitrostátního práva. Tento zákon však nemá vyšší právní sílu než jiné zákony přijaté parlamentem, protože britský právní systém nerozlišuje zákony různé právní síly. Uplatňuje se zde však známá zásada *lex posterior derogat priori*, takže jakýkoliv novější zákon mohl i nechtěně narušit platnost *European Communities Act* a tím i plnění mezinárodně právních závazků vyplývajících z členství v EU.

Naštěstí britské soudy projevíly rozumný přístup v duchu evropské integrace a podporují zřejmý záměr parlamentu dobrovolně se podřídit aplikaci evropského práva. Soudy v případě rozporu uplatňují přednostně evropské normy, není-li zde zjevný záměr parlamentu evropskou normu vědomě odmítnout či zrušit.¹¹³

5.2. Spojené státy americké

Spojené státy jsou nestarší federací světa. Základem právního systému je Ústava (angl. *The Constitution of the United States of America*) z roku 1788. V čele státu a výkonné moci stojí prezident s širokými pravomocemi. Legislativní pravomoc náleží dvoukomorovému Kongresu (angl. *Congress*) skládajícímu se ze Sněmovny reprezentantů (angl. *House of Representatives*) a Senátu (angl. *Senate*). Soudní moc je složena ze soustavy federálních soudů a Nejvyššího soudu USA. Na rozdíl od České republiky abstraktní kontrolu ústavnosti provádějí všechny soudy.

¹¹¹ (Wallace, 1997 pp. 46–47).

¹¹² (United Kingdom, 1972).

¹¹³ “However, the British courts have demonstrated a European attitude in that there is a perceptible willingness to apply European law and give effect to rights and duties arising therefrom provided Parliament did not deliberately intend to repudiate and abrogate such rights.” (Wallace, 1997 p. 46).

Americké právo má své kořeny v anglickém právním systému a přebírá i obdobný přístup k mezinárodnímu právu.

5.2.1. Mezinárodní smlouvy

Právo uzavírat mezinárodní smlouvy přísluší prezidentu na doporučení a se souhlasem dvou třetinové většiny přítomných senátorů (článek 2 odst. 2 Ústavy USA)¹¹⁴. Mezinárodní smlouvy přijaté tímto způsobem jsou nadřazené právu federace (angl. *Law of the Land* ; článek 6 Ústavy USA)¹¹⁵. Mezinárodní smlouvy jsou tak postaveny na roveň federálním zákonům.¹¹⁶ V případě rozporu judikoval nejvyšší soud USA (angl. *Supreme Court*), že novější federální zákon má přednost před starší mezinárodní smlouvou, uplatňuje tedy zásadu *lex posterior derogat priori*.

5.2.2. Mezinárodní obyčejové právo

V USA, obdobně jako ve Velké Británii, je právní systém z velké části založen na precedentech. V případě mezinárodních obyčejů je uplatňován monistický přístup a dochází k adopci některých mezinárodně právních obyčejů soudy Spojených států.

5.3. Spolková republika Německo (SRN)¹¹⁷

SRN je federativní parlamentní demokratická republika složená z šestnácti spolkových zemí. Základem právního systému je Ústava SRN (něm. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, angl. *Basic Law for the Federal Republic of Germany*)¹¹⁸. SRN je založena na kontinentálním právním

¹¹⁴ „The president shall have Power, by and with the Advice and Consent of the Senate, to make Treaties, provided two thirds of the Senators present concur...” (Congress USA, 1778 pp. Article 2, Section 2).

¹¹⁵ “This Constitution, and the Laws of the United States which shall be made in Pursuance thereof; and all Treaties made, or which shall be made, under the Authority of the United States, shall be the supreme Law of the Land;” (Congress USA, 1778 p. Article 6).

¹¹⁶ (Wallace, 1997 p. 50).

¹¹⁷ Při zpracování části o SRN jsem mimo zahraničních pramenů jiné vycházel z českého překladu knihy Mezinárodní právo veřejné (Seidl-Hohenveldern, 2006 stránky 119-122) od rakouského profesora Seidl-Hohenvelderna. Originál knihy bohužel nemám k dispozici.

¹¹⁸ (German Bundestag, 2010).

systému. Federální legislativní pravomoc je rozdělena mezi dvě entity - spolkový sněm (německy: *Bundestag*) a spolkovou radou (německy: *Bundesrat*). Legislativní pravomoc mají také jednotlivé spolkové země, avšak federální zákony mají aplikační přednost¹¹⁹.

5.3.1. Mezinárodní smlouvy

Pravomoc sjednávat mezinárodní smlouvy má dle Ústavy prezident (článek 59 odst. 1). Smlouvy transformované do vnitrostátního prostřednictvím zákona mají právní sílu běžného zákona.¹²⁰ Uplatňuje se zde také interpretační zásada *lex posterior derogat priori*, takže novější zákon může zasáhnout do recipované mezinárodní smlouvy. Spolkový ústavní soud má pravomoc přezkoumat, zda je zákon, jímž se transformuje mezinárodní smlouva do vnitrostátního práva, slučitelný s Ústavou SRN (článek 93 odst. 1 bod 2)¹²¹.

5.3.2. Mezinárodní obyčejové právo

Ústava SRN v článku 25 stanovuje, že obecná pravidla mezinárodního práva jsou součástí federálního (spolkového) práva, jsou nadřazené nad zákonem a přímo ukládají práva a povinnosti obyvatelstvu federace.¹²² Vznikne-li v některém sporu pochybnost, zda je určité pravidlo mezinárodního práva

¹¹⁹ Article 31 “Federal law shall take precedence over Land law.” (German Bundestag, 2010 p. 32)

¹²⁰ Article 59 [Representation of the Federation for the purposes of international law]

“(1) The Federal President shall represent the Federation for the purposes of international law. He shall conclude treaties with foreign states on behalf of the Federation. He shall accredit and receive envoys.

(2) Treaties that regulate the political relations of the Federation or relate to subjects of federal legislation shall require the consent or participation, in the form of a federal law, of the bodies responsible in such a case for the enactment of federal law. In the case of executive agreements the provisions concerning the federal administration shall apply *mutatis mutandis*.”

¹²¹ Article 93 [Jurisdiction of the Federal Constitutional Court]

“(1) The Federal Constitutional Court shall rule:

2. ... in the event of disagreements or doubts concerning the formal or substantive compatibility of federal law or Land law with this Basic Law, or the compatibility of Land law with other federal law, on application of the Federal Government, of a Land government, or of one fourth of the Members of the Bundestag.”

¹²² Article 25 [Primacy of international law] “The general rules of international law shall be an integral part of federal law. They shall take precedence over the laws and directly create rights and duties for the inhabitants of the federal territory.”

součástí spolkového práva a zda zakládá pro jednotlivce práva a povinnosti přímo (podle článku 25), vyžádá si soud rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (článek 100)¹²³.

5.3.3. Členství v Evropské unii

Ústava umožňuje přenést federálním zákonem suverénní pravomoci na mezinárodní instituci (článek 24 odst. 1)¹²⁴, zejména pak Evropskou unii, která je zde výslovně zmíněna (článek 23 odst. 1)¹²⁵. Ústava nevylučuje přenos pravomocí na jinou mezinárodní instituci.

Spolkový stát může své pravomoci přenést se souhlasem federální vlády na přeshraniční instituci v sousedním regionu (článek 24 odst. 1a)¹²⁶. To trochu připomíná veřejnoprávní smlouvy o přenesení výkonu přenesené působnosti v našem právním řádu podle §63 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, které jsou však na nižší úrovni. Zde je vyžadován souhlas krajského úřadu. Přenesení působnosti není možné provést na přeshraniční instituci.

5.4. Rakousko

Rakousko je federativní parlamentní demokratická republika složená z devíti spolkových zemí. Základem právního systému je Spolkový ústavní zákon Rakouska (německy: *Österreichische Bundesverfassung*, anglicky: *The Constitution of Austria*). Rakouská federace je založena na kontinentálním právním systému. Federální legislativní pravomoc má národní rada (německy: *Nationalrat*) spolu se spolkovou radou (německy: *Bundesrat*).

¹²³ Article 100 [Concrete judicial review] (2) If, in the course of litigation, doubt exists whether a rule of international law is an integral part of federal law and whether it directly creates rights and duties for the individual (Article 25), the court shall obtain a decision from the Federal Constitutional Court.

¹²⁴ Article 24: (1) The Federation may by a law transfer sovereign powers to international organizations.

¹²⁵ Na rozdíl od ČR, kde EU v souvislosti přenosem pravomocí v v Ústavě ČR zmíněna není, viz čl. 10a Ústavy ČR

¹²⁶ Article 24: (2) Insofar as the Länder are competent to exercise state powers and to perform state functions, they may, with the consent of the Federal Government, transfer sovereign powers to transfrontier institutions in neighboring regions.

5.4.1. Mezinárodní smlouvy

Pravomoc sjednávat mezinárodní smlouvy má prezident na žádost spolkové vlády. Rakousko uplatňuje tzv. generální transformaci¹²⁷, nevyhradí-li si parlament při ratifikaci dané smlouvy její vydání formou zvláštního zákona (článek 50 odst. 2 bod 3)¹²⁸. Toto dává prostor provést adaptaci namísto transformace a lépe přizpůsobit mezinárodní smlouvu vnitrostátním právním institutům.

Mezinárodní smlouvy, kterými se mění nebo doplňují zákony, musí být Národní radou přijaty stejnou většinou hlasů jako zákony (článek 50 odst. 1)¹²⁹, tedy nadpoloviční většinou přítomných (článek 31). Schválení není vyžadováno v případě, že se jedná o zjednodušující úpravu mezinárodní smlouvy (článek 50 odst. 2 bod 1). Mezinárodní smlouvy, kterými se mění nebo doplňuje ústava, musí být schváleny dvěma třetinami přítomných členů Národní i Spolkové rady¹³⁰ (článek 50 odst. 4). Každá podstatná změna Ústavy vyžaduje také schválení v referendu (článek 44 odst. 3)¹³¹.

Spolkové země mohou ve věcech jejich samostatné působnosti uzavírat mezinárodní smlouvy se zeměmi, jež hraničí s Rakouskem anebo jejich dílčími státy (článek 16 odst. 1)¹³².

5.4.2. Mezinárodní obyčejové právo

Rakousko zaujímá podobně jako Německo monistické pojetí ve vztahu k mezinárodním právním obyčejům. Ústava stanoví, že všeobecně uznávaná

¹²⁷ (Seidl-Hohenveldern, 2006 stránky 122–123).

¹²⁸ Article 50 (2) „At the time of approval of a state treaty, the National Council can resolve to which extent the treaty in question shall be implemented by the issue of laws.”

¹²⁹ Article 50 (1) “The conclusion of Political state treaties and state treaties the contents of which modify or complement existent laws and do not fall under Art. 16 par. 1 require the approval of the National Council.”

¹³⁰ Pro hlasování je vyžadována přítomnost alespoň 50% členů. (čl. 50 odst. 4).

¹³¹ Article 44 (3) “Any total revision of the Federal Constitution shall upon conclusion of the procedure pursuant to Art. 42 above but before its authentication by the Federal President be submitted to a referendum by the Federal people whereas any partial revision requires this only if one third of the members of the National Council or the Federal Council so demands.”

¹³² Article 16 (1) “In matters within their own sphere of competence the Laender can conclude treaties with states, or their constituent states, bordering on Austria.”

pravidla mezinárodního práva tvoří součást spolkového práva (článek 9 odst. 1)¹³³.

5.4.3. Členství v Evropské unii

Schválení přístupové smlouvy k EU a s tím související větší než malá změna ústavy si vyžádala referendum (článek 44 odst. 3). To proběhlo úspěšně v roce 1994. Pro vstup se vyslovilo 66% účastníků referenda.

5.5. Nizozemí

Nizozemské království je konstituční monarchií. V čele státu stojí panovník, kterým byla dlouhých 30 let královna Beatrix a po její rezignaci ji dne 30. dubna 2013 nahradil král Vilém Alexandr. Základem právního systému je Ústava Nizozemského království (holandsky: *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden*).

Zákonodárnou moc má dvoukomorový parlament – dolní komora (holandsky: *Tweede Kamer*; angl. *House of Representatives*) a horní komora (holandsky: *Eerste Kamer*; angl. *Senate*). Za povšimnutí stojí způsob schvalování změny ústavy. Po prvním projednání návrhu musí proběhnout nové volby do dolní komory parlamentu.¹³⁴ Pak je návrh změny Ústavy opět projednán novým parlamentem. Pozměňovací návrhy nejsou možné. Pro přijetí je nutný souhlas dvou třetinové většiny obou komor parlamentu. Návrh změny ústavy tedy musí být schválen starým i novým parlamentem

¹³³ Article 9 (1) *The generally recognized rules of international law are regarded as integral parts of Federal law.*

¹³⁴ V anglickém znění (Netherlands Constitution, 1989) nebo česky (Klokočka, a další, 2004 str. 316). Mezi uvedenými zdroji je rozpor v překladu čl. 137 odst. 2. V anglickém znění (překlad z holandštiny od Univerzity v Bernu) je uvedeno „*The two Chambers of the Parliament shall be dissolved after the Act referred to in the first paragraph has been published.*“; v českém překladu prof. Klokočky „*Po vyhlášení zákona podle odst. 1 se rozpouští druhá komora Generálních stavů.*“ Podle anglického znění se rozpouštějí obě komory, podle českého pouze druhá komora.“ Originální znění v holandštině: „*Na de bekendmaking van de wet, bedoeld in het eerste lid wordt de Tweede Kamer ontbonden.*“ (Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden). Necítím se dostatečně jazykově vybavený k posuzování překladu právního textu z holandštiny. Podle mého skromného názoru je správný překlad prof. Klokočky. Prof. Klokočka pracuje s termíny první a druhá komora. Podle všeho první komora = horní komora; druhá komora = dolní komora.

(články 137 a 138 Ústavy). Je tím elegantně zajištěna relativní rigidnost ústavy.

Ústava stanovuje, že vláda podporuje rozvoj mezinárodního práva (článek 90). S podobným deklaratorním ustanovením jsem se v ústavě jiného státu zatím nesešel. Ačkoliv je takto vláda „zaúkolována“ rozvojem mezinárodního práva, pro přijetí mezinárodní smlouvy je zpravidla vyžadován souhlas parlamentu.

5.5.1. Mezinárodní smlouvy¹³⁵

Ústava stanoví, že „*Ustanovení smluv a rezolucí mezinárodních institucí, která mohou být vzhledem ke svému obsahu všeobecně závazná, se stávají závaznými po zveřejnění. Zákonné předpisy platné na území království se nepoužijí, je-li jejich aplikace neslučitelná se všeobecně závaznými ustanoveními smluv nebo s rezolucemi mezinárodních institucí.*“ (články 93 a 94)¹³⁶. Toto je velmi zajímavé pojetí. Závaznost je přiznána jen tzv. přímo aplikovatelným ustanovením, kterým je poskytnuta aplikační přednost před zákonem.

Závaznost mezinárodní smlouvy je vázána na souhlas parlamentu (článek 91 odst. 1). Případy, kdy není souhlas potřeba, může upravit zákon. Ústava připouští i tichý souhlas pokud tak zákon stanoví (článek 91 odst. 2). Obsahuje-li mezinárodní smlouva ustanovení, které jsou v rozporu s ústavou, musí být parlamentem schválena dvou třetinovou většinou (článek 91 odst. 2).

¹³⁵ Vycházel jsem z publikace (Evans, 2006 pp. 429–430) a z textů Ústavy Nizozemského království.

¹³⁶ Český překlad převzat z (Klokočka, a další, 2004 str. 309), v tomto případě svým významem odpovídá anglickému (Netherlands Constitution, 1989).

Nizozemské soudy nemají možnost přezkumu souladu mezinárodní smlouvy a dokonce ani zákona s ústavou (článek 120), přesto interpretují a aplikují mezinárodní smlouvu jako vnitrostátní právo.¹³⁷

5.5.2. Mezinárodní obyčejové právo

Na rozdíl od mnoha jiných ústav jsem v Ústavě Nizozemského království nenašel ustanovení týkající mezinárodního obyčejového práva. Nezmiňují se o tom ani další publikace, které jsem měl k dispozici.

¹³⁷ Netherlands Courts may not subsequently review the compatibility of the treaty with the Constitution, though in other respects they interpret and apply the treaty as national law. (Evans, 2006 p. 430)

6. Závěr

Cílem práce bylo zpracovat některé aspekty základních teoretických otázek poměru mezi mezinárodním právem a vnitrostátním právním řádem s reálnými odkazy na jejich aplikaci v České republice a dalších vybraných státech kontinentálního i angloamerického právního systému. Po vymezení základních pojmů a jejich upřesnění či výkladu v daných kontextech byla zaměřena pozornost na prameny mezinárodního práva a teoretické koncepce obecných vztahů.

Rozdíly mezi monistickým a dualistickým pojetím vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva jsou sice zásadní, ale ve většině států lze v praktickém použití najít monistické i dualistické prvky. Ve starších právních úpravách převažují prvky dualismu, nicméně v posledních desetiletích se stále častěji objevuje užší provázání vnitrostátního a mezinárodního práva. Důvodem jsou jistě globalizační tendence, které se realizovaly v našem geografickém prostoru vznikem Evropské unie. V této práci je reflektován také proces ratifikace Lisabonské smlouvy a přezkumy Ústavního soudu s tímto procesem související.

Všechny posuzované státy uznávají jistou nadřazenost mezinárodního práva nad právem vnitrostátním, což bývá obvykle zakotveno v ústavě. Největší pozornost je pochopitelně věnována České republice, a to v celém jejím historickém vývoji. V období tzv. první republiky nebyly vztahy mezinárodního a vnitrostátního práva upraveny vůbec a výslovná právní úprava se neobjevila ani v ústavách v období po roce 1948. Komunistické vedení se fakticky striktně drželo dualistického pojetí. Významný posun nastal až po roce 1989 a této oblasti je v této práci věnována větší pozornost.

Odlišnosti mezi jednotlivými státy lze nalézt zejména ve formě recepce norem mezinárodního práva, nejčastěji se setkáme s transformací a inkorporací.

Řadu aspektů by bylo možné rozebrat podrobněji. Byly zde však dva protichůdné limitující faktory. Na jedné straně bylo potřeba naplnit poměrně široce vymezené téma a dostát požadavkům zadání. Na druhé straně zde bylo omezení dané doporučeným rozsahem diplomové práce. Upřednostnil jsem celkovou vyváženost práce před zabíháním do detailů v určitých částech, byť by to mohlo být jistě zajímavé a podnětné.

K vypracování práce jsem použil českou a zahraniční literaturu, kterou uvádím v příloze. Snažil jsem se vždy přednostně čerpat z originálních pramenů a u dostupných překladů zahraničních právních předpisů jsem jejich text konfrontoval s původním zněním, což mi pomohlo přesněji pochopit význam příslušných ustanovení. Nepřesnosti, či dokonce chyby v překladu bylo potřeba správně reflektovat, proto je součástí této práce i polemika s některým názvoslovím či jeho užitím v konkrétních situacích.

7. Summary

This thesis describes some aspects of the basic principles, concepts and problems in relationship of municipal law and public international law within Czech Republic and other selected countries with continental and Anglo-American legal system.

The introductory part gives the basic characteristics of international law, the distinction between public international law and private international law (in some countries known as conflicts of laws), and the sources of international law as defined in article 38 of Statute of the International Court of Justice, which is “*generally considered to be the most authoritative enumeration of the sources of international law.*”¹³⁸ These sources include international treaties, international customs, general principles of law recognized by civilized nations, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists. There are also described other important sources of international law not defined in article 38 such as unilateral acts of countries and resolutions of United Nations Security Council.

The following section deals with basic theoretical concepts of the relationship between international law and domestic law such as dualists and monist theories, and its variation in the teaching of sir Gerald Fitzmaurice, as well as common forms of reception of international law such as transformation, adaptation, incorporation and adoption.

The next part describes the relationship of municipal and public international law in the Czech Republic and its predecessor, Czechoslovakia, from its foundation in 1918 until till today. The Constitution of Czechoslovak Republic did not address this topic for many years. Significant changes came in nineties after The Velvet Revolution of 1989. The first Constitution of independent Czech Republic introduced transformation of international

¹³⁸ (Buergethal, et al., 2006 p. 19)

treaties on human rights and fundamental freedoms. Constitutional changes in 2002 brought the transformation of all qualified international treaties approved by parliament.

The final part provides a brief overview of the relationship of municipal and public international law in several selected countries, including Great Britain, the United States of America, Germany, Austria and the Netherlands. These countries are representative of those with continental and Anglo-American legal systems.

8. Seznam použité literatury a dalších pramenů

Aplikace mezinárodního práva po přijetí tzv. euronovely Ústavy. **Kühn, Zdeněk a Kysela, Jan. 2002.** Praha : C.H.Beck, 2002, Právní rozhledy, stránky 301-312. ISSN 1210-6410.

Austria's parliament. 2009. Federal Constitutional Law - Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG). *The Legal Information System of the Republic of Austria (RIS).* [Online] 2009. [Cited: 11 14, 2010.]
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1930_1/ERV_1930_1.pdf.

Bahýlová, Lenka, a další. 2010. *Komentář - Ústava České Republiky.* Praha : Linde, 2010. str. 1533. ISBN 978-80-7201-814-7.

Böck, Helmuth a Drábová, Dana. 2006. *Rizika přesahující hranice Příklad Temelín.* Praha : Česká nukleární společnost, 2006. ISBN 80-02-01794-3.

Buergenthal, Thomas and Murphy, Sean D. 2006. *Public International Law in a Nutshell.* 4th. s.l. : West Publishing, 2006. ISBN: 978-0314171696.

Congress USA. 1778. The United States Constitution. [Online] 1778. [Cited: dubna 21, 2013.] <http://www.usconstitution.net/const.html>.

Čepelka, Čestmír a Šturma, Pavel. 2003. *Mezinárodní právo veřejné.* 1. vydání. Praha : EUROLEX BOHEMI, 2003. str. 761. ISBN 80-86432-57-2.

—. **2008.** *Mezinárodní právo veřejné.* 1. Praha : C.H.Beck, 2008. ISBN 978-80-7179-728-9.

Český statistický úřad. 2006. Výsledky referenda o přistoupení ČR k Evropské unii. [Online] červen 2006. [Citace: 30. dubna 2013.]
<http://volby.cz/pls/ref2003/re13?xjazyk=CZ>.

Denza, Eileen. 2006. The relationship between international and national law. [book auth.] Malcolm D. Evans. *International law*. 2nd. Oxford : Oxford University Press, 2006, p. 833.

Dixon, Martin. 2007. *Textbook on International Law*. 6th. Oxford : Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-920818-0.

ESD. 1963. *Van Gend en Loos*. 26/62, s.l. : Court of Justice of the European Union, 5 2 1963.

European Commission. 2006. Legal order - Austria. [Online] 5 25, 2006.

[Cited: dubna 17, 2013.]

http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_order/legal_order_aus_cs.htm.

Evans, Malcon D. 2006. *International Law*. 2nd. s.l. : Oxford University Press, 2006. p. 833. PRAKNV3648. ISBN 0-19-928270-6.

Evropská unie. 2007. *Lisabonská smlouva*. Celex 2007/C 306/01, Lisabon, Portugalsko : EU, 13. prosince 2007.

Forejtová, Monika a Tronečková, Michaela. 2011. *Evropské právo v praxi*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. str. 246. ISBN 978-80-7380-301-8.

German Bundestag. 2010. Basic Law for the Federal Republic of Germany.

Deutsche Bundestag. [Online] April 2010. [Cited: 10 31, 2010.]

<https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>.

Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. [Online] [Citace: 14. 11

2010.] originální znění Ústavy Nizozemského království v holanštině.

http://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/geldigheidsdatum_15-11-2010.

Grónský, Jan. 2007. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám*

Československa. Praha : Karolinum, 2007. str. 649. Sv. IV. 1989-1992. ISBN 978-80-246-1389-5.

Charta. 1977. Prohlášení Charty 77. [Online] 1977. [Citace: 14. dubna 2013.]
<http://libpro.cts.cuni.cz/charta/>.

I.C.J. 1969. *North Sea Continental Shelf, Judgment.* místo neznámé : I.C.J., 1969.

Janis, Mark W. 1993. *An introduction to International Law.* 2nd. Boston : Little, Brown and Co., 1993. ISBN 0-316-45769-8.

Je Ústavou vždy to, co Ústavní soud řekne, že Ústava je? **Kühn, Zdeněk a Kysela, Jan. 2002.** 3, Brno : MUNI, 2002, Časopis pro právní vědu a praxi, Sv. X, stránky 199-214. ISSN 1210-0126.

K výkladu a konsekvencím čl. 10 Ústavy České republiky. **Boguszak, Jiří. 1997.** 1., 1997, Acta Universitatis Carolinae - Iuridica, stránky 29-52. ISSN 0323-0619.

Kelsen, Hans. 1967. *Pure Theory of Law.* second revised and enlarged edition. Berkley : University of California Press, 1967. překlad knihy "Reine Rechtslehre" vydané poprvé v roce 1934. ISBN 0-520-03692-1.

Kincl, Jaromír, Urfus, Valentin a Skřejpek, Michal. 1995. *Římské právo.* 1. Praha : C.H. Beck, 1995. str. 386. ISBN 80-7179-031-1.

Klíma, Karel. 2009. *Komentář k Ústavě a Listině.* 2. rozšířené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. str. 1441. Sv. I. ISBN 978-80-7380-140-3.

Klokočka, Vladimír a Wagnerová, Eliška. 2004. *Ústavy států Evropské unie.* 2.vydání. Praha : Linde, 2004. Sv. 1. ISBN 80-7201-466-8.

Knapp, Viktor. 1995. *Teorie práva.* 1. Praha : C.H. Beck, 1995. str. 247. ISBN 80-7179-028-1.

Kritzer, Herbert, [ed.]. 2002. *Legal Systems of the World: A Political, Social, and Cultural Encyclopedia*. s.l. : ABC-CLIO, 2002. p. 1883. ISBN 978-1576072318.

Malanczuk, Peter. 2007. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. 7th. s.l. : Taylor & Francis, 2007. ISBN 0-203-42771-8 (ebook).

Malenovský, Jiří. 2008. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2008. str. 552. ISBN 978-80-7239-218-6.

1968. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Helsinky, Finsko : autor neznámý, 1968.

1968. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Helsinky, Finsko : autor neznámý, 1968.

Mlsna, Petr a Kněžínek, Jan. 2009. *Mezinárodní smlouvy v českém právu*. Praha : Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-783-6.

Molek, Pavel, Bobek, Michal a Šimíček, Vojtěch. 2009. *Komunistické právo v Československu, Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : IIPS, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.

2008. Nařízení Evropského parlamentu a Rady č.593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy - Nařízení Řím I. 14. června 2008.

Netherlands Constitution. 1989. [Online] 1989. [Cited: 11 14, 2010.] English version by University of Bern.

http://www.servat.unibe.ch/icl/nl00000_.html.

Ondřej, Jan. 2009. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. ISBN: 978-80-7380-181-6.

OSN. 1945. Charta Organizace spojených národů. San Francisco, Kalifornie, USA : OSN, 26. června 1945.

—. **2013.** Seznam členských států OSN. [Online] 20. dubna 2013.

<http://www.osn.cz/system-osn/clenske-staty/?i=199>.

—. **1945.** Statut mezinárodního soudního dvora. San Francisco, Kalifornie, USA : OSN, 26. června 1945.

—. **1969.** Vídeňská úmluva o smluvním právu. místo neznámé : OSN, 1969.

2000. *Protocoll of the negotiations between the Czech and the Austrian Government led by Prime Minister Zeman and Federal Chancellor Schüssel with the participation of Commissioner Verheugen.* Melk : autor neznámý, 2000.

2007. Protokol mezi vládou České republiky a vládou Rakouské republiky, kterým se mění Dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Rakouské republiky o úpravě otázek společného zájmu týkajících se jaderné bezpečnosti a ochrany před záření. 20. prosince 2007. 44/2008 Sb.m.s..

Samovykonatelnost a přímá účinnost mezinárodních smluv ve vnitrostátním právu. **Kühn, Zdeněk. 2004.** 5, Praha : Ústav státu a práva, 2004, Právník, Sv. CXLIII. ISSN 0231-6625.

Seidl-Hohenveldern, Ignaz. 2006. *Mezinárodní právo veřejné.* [překl.] Monika Pauknerová a Karel Šimka. 3. Praha : ASPI Wolters Kluwer, 2006. ISBN 80-7357-178-1.

Scheu, Harald Christian. 2010. *Úvod do mezinárodního práva veřejného.* 1. Praha : Auditorium, 2010. str. 142. ISBN 978-80-87284-05-6.

Smlouva pro Evropu 21. století. *Portál Europa.eu - oficiální internetová stránka Evropské unie.* [Online]

http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_cs.htm.

Společnost národů. 1921. Statut stálého dvoru mezinárodní spravedlnosti, 124/1922 Sb. 16. prosince 1921.

United Kingdom. 1972. European Communities Act 1972. [Online] 1972.

[Cited: 13 dubna 2013.]

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68/contents>.

United Nations. 1969. Vienna Convention on the Law of Treaties. [Online] 5 23, 1969. [Cited: dubna 21, 2013.]

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.

ÚS. 2001. *Nález Pl. ÚS 36/01 - Zrušení práv. předpisu - návrh soudu. Svoboda a rovnost v důstojnosti a v právech. Rovnoprávnost a záruky v zákl. právech a svob.* Brno : Ústavní soud, 2001.

Vláda ČR. 2001. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava ČR.* Praha : autor neznámý, 2001. 395/2001 Dz (zákon publikován pod č. 395/2001 Sb.).

— . **1992.** Tisk č.152 ČNR (1990–1992) - vládní návrh Ústavy České republiky. Praha : ČNR (1990–1992), 1992.

Wallace, Rebecca M. M. 1997. *International law.* London : Sweet & Maxwell Limited, 1997. ISBN 0-421-53570-9.